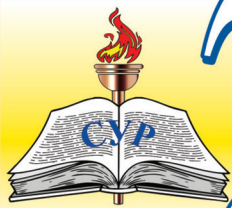

Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наше слово

Місячник Союзу українців Румунії. XXXV рік видання. № 377, листопад, 2025

*І ружому навчаєтесь,
Щ свого не цураєтесь...*

М. Шибанко

Наш голос

NAȘ HOLOS
ISSN 1220-6296

Головний редактор – Ірина Мойсей
Редактори: Іван Ребошапка
Михайло Трайста

Редколегія:

Корнелій Ірод, Микола Корнищан,
Михайло Михайлюк, Віргілій Ріцько,

Адреса редакції:

Раду Попеску, 15, Сектор 1, Бухарест;
Телефони: 021/222.07.29; 021/222.07.37
Телефони\Факси: 021/222.07.37; 021/222.07.55;

E-mail: nas.holos@uur.ro

Друкарня «RCR Print»,
Бухарест, Румунія

Redacția:

**Str. Radu Popescu, Nr. 15, Sector 1,
București, România**

Застереження:

- За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори підписаних матеріалів.
- Редакція може не поділяти точки зору авторів.
- Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.
- Редакція залишає за собою право скорочувати й редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту.

Читайте в номері:

- ❖ *9 листопада – День української мови в Румунії*
- ❖ *Подвійне свято для українців у Румунії: 35 років діяльності СУР та День української мови, відсвятковані в Палаці Парламенту*
- ❖ *Рідна мова як духовна основа людського буття*
- ❖ *Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики (16)*
- ❖ *Від селянського плуга до висот академічної науки*
- ❖ *Сучасна українська драматургія – Марина Смілянець –*
- ❖ *Шляхетний дух і служіння слову: штрихи до портрета Івана Кідещука*
- ❖ *Прометей Срібної Землі*
- ❖ *На допомогу вчителю: Творчий підхід до уроку української мови: ідеї, що оживляють слово*
- ❖ *Механізми захисту: 12 українських письменників у війні*
- ❖ *Вовк гуцульського краю (Уривок з повісті)*
- ❖ *Барабери (Уривок з повісті)*
- ❖ *Духовні джерела. Святий Миколай – покровитель добра й милосердя*

9 листопада – День української мови в Румунії

Сьогодні, 9 листопада, ми святкуємо День української мови в Румунії – день із глибоким змістом для нашої спільноти та для всіх, хто вірить у здатність слова об'єднувати, зберігати та передавати ідентичність нації.

Цей день офіційно відзначається в Румунії з 2018 року, після того, як парламент прийняв законопроект, який я мав честь ініціювати. Це момент, коли ми підтверджуємо свою повагу до наших коренів і духовної спадщини українського народу.

Українська мова – це більше, ніж засіб спілкування, це наш зв'язок з минулим, вираз самотності та культури, які ми передаємо майбутнім поколінням. Це мова великого Тараса Шевченка, яка сьогодні лунає в різних куточках Румунії, несучи далі слово і дух сильного і гідного народу.

Говорити рідною мовою – це гордість і відповідальність. За допомогою неї ми розповідаємо свої історії, висловлюємо свої мрії і виховуємо своїх дітей у повазі до своїх коренів, до батьків і предків, які залишили нам цей скарб. У кожному вимовленому слові відчувається вдячність тим, хто зберіг мову живою в родині, в школі, в церкві і передав її нам як частину своєї сутності.

Освіта рідною мовою залишається однією з найважливіших форм збереження ідентичності. Я радий, що румунська держава підтримує наші зусилля, і сьогодні українська мова є мовою викладання в дитячих садках, у школах, у ліцеях і вивчається у трьох університетах Румунії – це доказ поваги та віри в силу культурного розмаїття.

У ці складні часи, коли Україна героїчно захищає європейські цінності перед російською збройною агресією, українська мова стає символом опору, гідності та надії. Я переконаний, що настане день, коли українська стане офіційною мовою Європейського Союзу. Наше майбутнє, без сумніву, є спільним – майбутнє свободи, гідності та солідарності у великій європейській родині.

Вшануймо цей день із вдячністю та згадуючи тих, хто навчив нас перших слів українською мовою. Кожне слово, вимовлене рідною мовою, наближає нас до коренів і нагадує, хто ми є і звідки ми походимо. Водночас воно вказує нам шлях уперед – до єдиної, впевненої та відкритої спільноти, яка зберігає свою ідентичність та з надією дивиться в майбутнє.

**Голова Союзу українців Румунії,
депутат Парламенту Румунії
Микола-Мирослав ПЕТРЕЦЬКИЙ**

Іван БАГРЯНИЙ

Мово рідна!

Мово рідна! Колискова
Материнська ніжна мово!
Мово сили й простоти, –
Гей, яка ж прекрасна Ти!

Перше слово – крик любові,
Сміх і радість немовляти –
Неповторне слово «Мати» –
Про життя найперше слово...

Друге слово – гімн величний,
Грім звитяг і клекіт орлій, –

Звук «Вітчизни» неповторний
І простий, і предковичний...

Ну, а третє слово – «Мила» –
Буря крові, пісня рвійна
І така, як пах любистку,
І така, як мрійка мрійна...

Перейшов усі світи я –
Є прекрасних мов багато,
Але першою, як Мати,
Серед мов одна лиш ти є.

Ти велична і проста.
Ти стара і вічно нова.
Ти могутня, рідна мово!
Мово – пісня колискова.
Мово – матері уста.

Василь КАПТАРУ

Подвійне свято для українців у Румунії: 35 років діяльності СУР та День української мови, відсвятковані в Палаці Парламенту

У середу, 19 листопада, Палац Парламенту став місцем зустрічі спільноти, об'єднаної навколо української ідентичності, культури та мови, з нагоди 35-річчя заснування Союзу українців Румунії та святкування Дня української мови в Румунії. У події взяли участь понад 500 гостей з країни та з-за кордону. Святкова програма включала цілу низку культурних, офіційних та академічних заходів, які підкреслили важливу роль СУР у суспільному житті Румунії та зміцненні румунсько-українських відносин.

День розпочався відкриттям ювілейної виставки «35 років української ідентичності та культури в Румунії». Філії СУР із різних регіонів країни, а також партнери з України, представили фотографії, публікації, традиційні предмети та матеріали, які відображають історію та культурне розмаїття українських громад. Атмосферу доповнили обмін враженнями, зустрічі та дискусії між учасниками, які з перших годин підкреслили святковий і водночас символічний характер події.

Відкриття урочистої частини в залі «К. А. Росетті» Парламенту Румунії розпочалося з урочистої молитви за померлих у війні та за мир в Україні, а також за упокій душ засновників Союзу українців Румунії. Представники православної, греко-католицької, п'ятидесятницької церков, а також адвентистської церкви сьомого дня промовили молитви, румунською та українською мовами, на знак міжконфесійної солідарності та духовної єдності. Цей особливий, глибоко емоційний момент підтвердив міцний зв'язок між українською спільнотою та цінностями миру, людської гідності та міжконфесійного діалогу.

Подія продовжилася виступами румунських та українських офіційних осіб, представників Адміністрації Президента, Парламенту та Уряду, центральних та місцевих органів влади, наукових кіл, релігійних конфесій та культурних організацій Румунії та України.

Виступ голови Союзу українців Румунії Миколи-Миромира Петрецького став одним із центральних моментів заходу. Очільник СУР розповів про розвиток

організації з 1990 року до сьогодні, про подолані виклики та про те, як спільнота зуміла зберегти свою ідентичність, об'єднатися та досягти значного розвитку. Він підкреслив роль СУР як надійного партнера Румунської держави, який активно сприяє просуванню європейських цінностей, політиці внутрішньої стабільності та проектам міжнародного співробітництва. Також Микола-Миромир Петрецький представив стратегічні напрямки на майбутнє, які спрямовані як на зміцнення ідентичності української меншини в Румунії, так і на зміцнення відносин з Україною та Республікою Молдова та підтримку їхнього європейського курсу. Водночас голова СУР підкреслив спільні зусилля членів спільноти, місцевих лідерів, представників релігійних конфесій, адміністрації та партнерів з Румунії та з-за кордону, які підтримали розвиток СУР та його утвердження на національному та міжнародному рівнях.

У свою чергу, гості підкреслили внесок СУР до зміцнення міжетнічного діалогу, збереження української мови та культури, а також до розвитку двосторонніх відносин між Румунією та Україною в умовах численних регіональних та геополітичних викликів. Представники Адміністрації Президента та Парламенту Румунії, Уряду Румунії та Кабінету Міністрів України, а також Верховної Ради України, Світового Конгресу Українців та Європейського Конгресу Українців привітали СУР з тридцятип'ятирічною діяльністю та його роллю європейського взірця в управлінні ідентичністю національних меншин.

Президент Румунії Нікушор Дан надіслав привітальний лист українській спільноті Румунії, підкресливши важливість відзначення 35-річчя діяльності СУР та Дня української мови в Румунії в умовах війни, коли солідарність, єдність і співчуття стають надзвичайно важливими. Президент Румунії висловив упевненість, що діалог між Румунією та Україною призведе до європейських рішень щодо прав румунської меншини в Україні, підкресливши при цьому роль української спільноти як прикладу стійкості та відданості європейським цінностям.

У відеозверненні депутат Верховної Ради України, співголова Групи з міжпарламентських відносин з Румунією Олексій Леонов подякував Румунії за гуманітарну, військову та логістичну підтримку України, високо оцінивши сильну та шановану позицію української громади в Румунії та її роль у зміцненні двостороннього стратегічного партнерства.

Своєю чергою, президент СКУ Павло Грод високо оцінив діяльність СУР як європейський приклад демократичного представництва. Він підкреслив внесок організації у збереження української ідентичності, міжетнічний діалог, а також підтримку, надану Україні в роки війни, та подякував Румунії за солідарність, проявлену до українських біженців, за військову, економічну та політичну підтримку.

Присутні в залі румунські офіційні особи, серед яких заступник голови Палати депутатів Адріан Феліціан Козма та глава Канцелярії прем'єр-міністра Румунії Михайл Журка, а також віцепрем'єр-міністерка з гуманітарної політики – міністерка культури України Тетяна Бережна, відзначили роль української спільноти як містка між Румунією та Україною, а також внесок національних меншин у культурне багатство та демократичний розвиток країни.

Важливим моментом дня стало підписання угоди про партнерство між Тіміською повітовою радою та Чернівецькою обласною державною адміністрацією, що є важливим кроком у напрямку посилення транскордонного співробітництва. Документ закріплює спільні проекти в галузі освіти, культури, економіки та місцевого розвитку на благо громад обох регіонів.

Протягом дня учасники взяли участь у п'яти тематичних панелях, які викликали жваві дискусії про: ідентичність української громади, роль рідної мови, тристоронню співпрацю між Румунією, Україною та Молдовою, різноманітність у державній адміністрації та боротьбу з дезінформацією. Представники академічних кіл, місцевих адміністрацій, експерти в галузі освіти, культури, безпеки та комунікації висловили різні дум-

ки, підкресливши сучасні виклики та можливості національних меншин у регіональному та європейському контексті. Обговорювалися збереження української мови через освіту, роль шкіл та університетів, приклади передової практики у транскордонній співпраці, а також необхідність зміцнення демократичної культури, відповідальної комунікації та боротьби з пропагандою в умовах гібридної війни.

Іншим важливим пунктом програми стало підписання понад 20 угод про співпрацю між меріями або навчальними закладами Румунії та України, що зміцнило місцеві та регіональні мережі, які підтримують освітні, культурні та громадські обміни. Сприяючи укладенню цих партнерств Союз українців Румунії підтверджує свою стратегічну роль у посиленні співпраці між двома країнами, доповнюючи таким чином ініціативи, присвячені розвитку місцевих громад.

Наприкінці дня, перед початком Гала-концерту, були вручені ювілейні плакетки партнерським установам СУР, міністерствам, місцевим органам влади, культурним та освітнім організаціям, а також членам Союзу та особам, які своєю діяльністю підтримали українську спільноту. Ця церемонія стала моментом публічної вдячності за партнерські відносини, які СУР розвивав протягом останніх десятиліть, та за постійний внесок румунських і українських установ у створення згуртованої та сильної спільноти.

Захід завершився ювілейним гала-концертом Союзу українців Румунії, програма якого включала вручення премій СУР, поетичні читання та виступи солістів та художніх колективів багатьох філій Союзу. Святкова атмосфера, супроводжувана оплесками присутніх, символічно ознаменувала день, присвячений українській ідентичності, солідарності та співпраці. 35 років діяльності СУР є не тільки історичною віхою, а й демонстрацією життєздатності спільноти, яка через культуру, освіту, діалог та єдність продовжує сприяти різноманітності та багатству румунського суспільства і зміцненню зв'язків між Румунією та Україною.

Володимир АНТОФІЙЧУК

РІДНА МОВА ЯК ДУХОВНА ОСНОВА ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Рідна мова – одна з найглибших і найтонших форм існування людського духу. Вона супроводжує людину з перших хвилин життя, творить її внутрішній світ, визначає спосіб мислення, формує чуттєвість і моральні орієнтири. Через рідне слово особистість входить у національну традицію, культурну пам'ять свого народу і знаходить ту духовну вісь, на якій вибудовує свою життєву цілісність.

Рідна мова – то досконала лінгвістична система, то, що особливо істотно, форма духовної присутності предків у нашому сучасному житті, невидиме коріння, яке живить людину в мінливих обставинах історії. Вона – джерело емоційної сили, культурної гідності та внутрішньої свободи. Саме тому значення рідної мови в житті кожного з нас виходить далеко за межі комунікації, адже це ключ до ідентичності, інструмент самопізнання, джерело духовної тягlosti.

У рідній мові дитина робить перші кроки у світ. Вона чує голос матері, родинні інтонації, слова, які вводять її у морально-емоційний лад нації. Рідна мова формує внутрішній слух, закладає здатність до переживання краси, навчає мислити й відчувати. Людина може вивчити десятки мов, опанувати інші цивілізаційні коди, але саме рідна мова зберігається як первинна матриця світорозуміння і як спосіб відчувати реальність. У ній закладено життєве начало особистості.

Кожна мова – сховище історії народу, де живуть міфи, символи, споконвічна фольклорна спадщина, обрядові формули, народні традиції та звичаї. Слово зберігає минуле, переносить його у сучасність, забезпечує неперервність культури.

Через рідну мову людина відчуває свою приналежність до історичного шляху нації. Втрата мови нерідко означає втрату духовної опори, розрив між поколіннями, знецінення культурної ідентичності. Навпаки, плекання рідної мови – це спосіб подовжити життя своєї традиції, зберегти спадкоємність і передати її дітям.

У сучасному світі, позначеному стрімкими міжкультурними контактами, глобальними міграційними потоками та зростаючим домінуванням мов широкої міжнародної комунікації, проблема збереження рідної мови набуває характеру культурного і навіть екзистенційного завдання. Людина, яка оволодіває іншими мовами, входить у широкий світ, опановує нові горизонти мислення, проте лише тоді зберігає внутрішню цілісність, коли не розриває живий зв'язок із мовою власного походження. Уміння говорити різними мовами не суперечить вірності рідній. Навпаки, справжня багатомовність можлива лише тоді,

коли людина має тверду духовну опору в рідному слові. Той, хто збагачує свою особистість іншими культурами, але не втрачає рідної мовної основи, входить у глобальний простір відкрито й гідно, бо розширює власний досвід, не розмиваючи своєї ідентичності.

Глобалізація, хоч і створює потужну уніфікуючу силу, не повинна ставати чинником культурного нівелювання. У її глибинній сутності прихована інша можливість – утвердження принципу рівного діалогу культур, де кожна мова має право на власну історичну тривалість, власний символічний лад і власну неповторну інтонацію. У світі, що стає дедалі взаємопов'язанішим, культурна різноманітність не є перешкодою для порозуміння. Адже вона забезпечує багатство цивілізаційного досвіду, робить людство здатним до ширшої духовної комунікації.

Особливо гостро значення рідної мови виявляється в умовах мовної меншини, коли її природний простір звужений до родини, одного поселення чи локальної громади. У такій ситуації людина зростає у світі рідного слова, але змушена користуватися іншою мовою в освіті, адміністрації, медійному середовищі та публічному житті. Ця «мовна подвійність» може створювати психологічне напруження, проте вона зовсім не прирікає особистість на внутрішню роздвоєність. За наявності любові до рідного слова, стійкості родинної мовної традиції та підтримки з боку держави двомовність стає чинником інтелектуального багатства, а не загрозою.

Психолінгвістичні та соціолінгвістичні дослідження підтверджують, що людина, яка живе між двома мовами, оперує ширшою когнітивною амплітудою, вирізняється гнучкішим мисленням, демонструє вищу здатність до культурної емпатії та внутрішньої рівноваги. У таких умовах рідна мова набуває ще вищого, ніж зазвичай, статусу, адже вона перестає бути лише практичним засобом спілкування й перетворюється на духовний прихисток, на внутрішній дім, де зберігається рівновага особистості. Рідне слово, вимовлене в родинному колі чи почуте після довгого мовчання, викликає глибокий резонанс, бо повертає людину до її найінтимніших витоків.

У багатьох регіонах світу, зокрема і серед значних автотонних спільнот, рідна мова справді функціонує насамперед у межах родини та локального середовища. Тут зберігаються найдавніші мовні нашарування: інтонації, діалектизми, прислів'я, народні назви, які не завжди представлені в офіційній мовній нормі, але є носіями глибокої історичної пам'яті. У такому середовищі природною видається ситуація, коли мовою раннього дитинства

була рідна мова, тоді як мовою формальної освіти й державного спілкування виступає мова більшості. Цей дуалізм формує своєрідну внутрішню напругу, бо рідне слово ніби замкнене в «світі дитинства», а великий світ – школа, місто, держава – говорить іншою мовою.

Однак саме в цих умовах виявляється парадоксальна сила рідної мови. Вона не слабне від обмеженості простору, а навпаки, зміцнюється завдяки своїй ролі в родинному та громадському житті. Рідна мова здатна зберігати себе навіть у невеликому мовному середовищі, якщо в ньому діють три ключові чинники: родина, яка передає мову дітям; громада, яка використовує її в побутовій та культурній практиці; інституції (школа, культурні товариства, преса), що підтримують її публічне існування. За цих умов навіть локальна спільнота може стати середовищем стійкого мовного відтворення, а рідна мова – джерелом духовної сили, що випереджає будь-які зовнішні виклики.

Як зберегти рідну мову в умовах великої держави, де публічний простір функціонує іншою мовою? Відповідь на це складне питання переконливо демонструє українська громада Румунії – автохтонна спільнота, яка протягом століть зберігає і розвиває рідне слово, незважаючи на численні історичні й політичні трансформації. У мовному житті українців Румунії архаїка не стала реліктом минулого, а перетворилася на живий елемент сучасності. Говірки Мармарощини, Південної Буковини, Банату, Добруджі та інших регіонів постали як унікальні культурно-лінгвістичні явища, що зберігають інтонаційні й лексичні пласти, які сягають давніх періодів української історії. Це своєрідні мовні скарбниці, у яких передається спадщина поколінь – ритміка мови, фразеологічні формули, колоритні діалектні риси, що давно зникли з літературного стандарту, але збереглися у природному середовищі щоденного спілкування.

Водночас важливо наголосити, що збереження рідної мови в Румунії стало можливим не лише завдяки силі традиції, родинній тягlostі чи культурній пам'яті, а й завдяки державній політиці, яка створила сприятливі умови для розвитку мов національних меншин. Румунія вибудувала одну з найзріліших у Європі моделей інсти-

туційної підтримки, у межах якої українська мова має своє легальне, освітнє та культурне місце. У цьому контексті особливою є роль Союзу українців Румунії – провідної організації, що 2025 року відзначає вже 35-річчя своєї діяльності. Саме ця інституція забезпечує гармонійну єдність між приватним мовним життям родини та публічним культурним простором громади.

Завдяки послідовним діям голови Союзу українців Румунії, депутата Миколи-Миросяслава Петрецького, та його команди вдалося досягти рішення Парламенту Румунії про встановлення 9 листопада Днем української мови. Цей акт має значення, що далеко виходить за рамки офіційного жесту, адже він утверджує культурну зрілість румунської держави, засвідчує її повагу до власних національних меншин і підкреслює внутрішню солідарність українців, розкиданих по світу. Визнання української мови на загальнодержавному рівні створює атмосферу взаємної поваги, а також підтримує мову в публічному просторі, сприяючи її сталому розвитку.

У Румунії сформувалася гармонійна модель двомовності, де рідна українська мова не вступає у конфлікт із державною румунською, а співіснує з нею в межах єдиного культурного простору. Рідна мова зберігає свою внутрішню автономію, духовну вагу та культурне наповнення, тоді як державна мова забезпечує повноцінну громадянську участь і соціальну інтеграцію. Таке співжиття можливе завдяки цілісній системі механізмів, які активно й послідовно застосовує Союз українців Румунії для підтримки української мови в усіх сферах життя громади.

Союз українців Румунії вибудував потужний культурний фундамент через підтримку та розвиток традиційної народної культури. Пісенні фестивалі, фольклорні конкурси, концерти, етнографічні зустрічі, видання збірників народної творчості – усе це формує живий простір, де рідна мова функціонує не в ізоляції, а як частина повноцінної культурної практики. Фольклорні тексти, що зібрані в різних регіонах проживання українців Румунії, зберігають багатоманіття жанрових форм – колядок, веснянок, балад, голосінь, побутових і календарно-обрядових пісень. Вони сприймаються як високе мистецьке явище, і, найголовніше, як глибинне джерело мовної пам'яті, що передає образний лад українського світу наступним поколінням.

Керівництво Союзу українців Румунії слушно виходить із першопринципу: родинне передання від покоління до покоління – найглибший і найстійкіший механізм збереження мови. Саме дім творить «внутрішню форму» мовного досвіду. Тут народжуються перші інтонації та звертання, лексика любові та довіри, ритміка колискових і молитов, домашні правила мовлення, що непомітно оформлюють мовну ідентичність на десятиліття.

(Продовження на 8 с.)

РІДНА МОВА ЯК ДУХОВНА ОСНОВА ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

(Продовження з 7 с.)

Психолінгвістика й соціолінгвістика збігаються в одному: коли мова звучить у щоденних сімейних практиках – у грі, праці, читанні, святі, скорботі тощо – її витіснити неможливо. Якщо ж родинна ланка порушена, жодна, навіть найкраща інституційна підтримка не здатна повністю компенсувати втрату.

У цьому сенсі родина – не тільки «перший клас» і «перший театр» дитини, а й перша мовна академія. Домашній простір – це також мережа ритуалів (іменини, Різдво, весілля, поминання), де українська мова живе не як абстрактний код, а як подія, жест, мелодика спільності. Двомовність у таких умовах стає не джерелом роздвоєння, а ресурсом, адже дитина без страху переходить між мовами, не втрачаючи ядра – рідного слова, пов'язаного з базовими емоціями, уявою, етичними настановами.

Звідси – практичні наслідки для стратегії СУР. По-перше, системна підтримка сімейної читацької культури: «домашні бібліотеки» для різних вікових категорій, тематичні набори для новонароджених (колискові, забавлянки, малюнки), родинні передплати дитячих видань, клуби спільного читання «тато/мама + дитина». По-друге, педагогіка мовної гри: сімейні майстерні лічилок і скромовок, театральні мінілабораторії («домашня сцена»), конкурси «казка з уст моєї бабусі», де записані оповіді стають і архівом говіркових скарбів, і живим матеріалом для шкіл та гуртків. По-третє, підтримка сімейної літературної творчості: мінігранти на видання дитячих книжечок місцевих авторів, антології «Наш дім оповідає», конкурси сімейних щоденників і листів українською. По-четверте, медіаекологія дому: курси «розумного білінгвізму» для батьків (як налаштувати екрани, плейлисти, подкасти, YouTube-читання так, щоб українська в побуті звучала не рідше за державну), добірки якісних аудіоказок і мультфільмів, що пов'язані з локальними традиціями Мармарощини, Південної Буковини, Банату, Добруджі. По-п'яте, делікатні моделі для змішаних шлюбів: порадики сімейної мовної політики, практики «вітальних зустрічей» для обміну досвідом, наставництво родин, яким уже вдалося зберегти українську в трьох поколіннях. По-шосте, «святкова педагогіка»: календар українських і місцевих свят із готовими домашніми сценаріями пісень, примовок, ігор; родинні прочани до «місць пам'яті» громади – церков, народних музеїв, могил відомих діячів, – де українське слово набуває історичної конкретності. По-сьоме, мовні вихідні – «мовні оселі»: регулярні родинні табори та суботні клуби, що з'єднують домашню мову з публічним простором і дають дітям досвід колективної українськомовної комунікації поза школою. По-восьме, культивування ролі старших: програми «дідусеві/бабусині години» у садочках і шко-

лах, майстерні ремесел і пісенно-обрядових практик, де саме старші стають носіями авторитетної, а тому й привабливої, української мовної норми.

Так вибудовується цілісна «родинно-громадська» траєкторія: дім як первинний осередок, громада як підсилювач, інституції як гарант. СУР уже має для цього ключові важелі – культурні осередки, періодичні видання, гуртки, фестивалі – і може посилювати «домашній контур» кожної ініціативи: до кожного фестивалю – набір для сімейного продовження, до кожного журналу – рубрика «читання вголос удома», до кожного гуртка – «сімейне завдання» з історією роду та місцевої говірки. Стратегічна мета – щоб українська в Румунії звучала не лише на сцені чи в класі, а насамперед за родинним столом, у вечірній молитві, у сміху й грі дітей. Там, де мова є мовою дому, вона витримує будь-який тиск зовнішнього середовища. Там, де дім мовчить, жодні зовнішні засоби не дадуть тривкого плоду. Отже, турбота про сімейне мовлення – не «додаток» до мовної політики, а її серцевина, її живе джерело.

У регіонах Румунії, де українці зберегли компактне й історично неперервне проживання, формується цілісна система освіти рідною мовою, що охоплює всі вікові щаблі – від дошкільного виховання до вищої школи. Саме в цих просторах діти мають можливість входити у світ українського слова не тільки в родині, а й у структурованому освітньому процесі: в дитсадках, загальноосвітніх школах, Українському ліцеї імені Тараса Шевченка. Ліцей виростає до рівня своєрідного культурно-інтелектуального центру громади, де рідна мова набуває не тільки педагогічного, а й світоглядного виміру, стає простором самопізнання й духовної неперервності.

У межах вищої освіти українська мова також має стійке інституційне підґрунтя. В університетах Бухареста, Клуж-Напоки та Сучави функціонують відділення української мови та літератури, забезпечені державним фінансуванням. Це сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців, а також підтримує сам факт існування академічного простору, де українська мова сприймається як повноцінний об'єкт наукового вивчення. Саме тут формується інтелектуальний корпус громади, твориться наукова рефлексія над мовою, текстом, культурою, а також формується нове покоління філологів, здатних зберігати та інтерпретувати багатовіковий мовний досвід українців Румунії.

Союз українців Румунії приділяє цим освітнім установам особливу увагу, усвідомлюючи, що навчальний процес – це насамперед механізм культурної саморепродукції. Завдяки постійній опіці Союзу для дітей різного віку організовуються читацькі конференції, мовні й творчі конкурси, тематичні свята, які створюють атмосферу живої причетності до рідного слова. Щороку вчителі та

вихователі беруть участь у літніх школах, організованих Союзом, де підвищують свою фахову компетентність, знайомляться з новими методиками викладання, обмінюються досвідом і отримують доступ до сучасних педагогічних ресурсів. У цьому контексті особливо важливою видається робота над створенням підручників і методичних посібників, адже дидактичний матеріал, укорінений у місцевому культурному середовищі, – потужний чинник формування мовної й національної ідентичності дітей.

Значну роль у підтримці мовної освіти відіграють періодичні видання – повноцінний «другий освітній контур», що продовжує шкільну роботу за межами класної кімнати. Завдяки державному фінансуванню Союз забезпечує регулярний вихід дитячих журналів, кожен із яких має свою чітку педагогічну й вікову адресність. «Бджілка» – це світ раннього дитинства, де рідне слово постає у формі казки, гри, образка; «Дзвоник» звернений до учнів молодших і середніх класів, розвиваючи мовленнєву культуру, читацькі навички й інтелектуальні горизонти; старшокласники мають власний майданчик у журналі «Наш голос» у формі сторінки «Духовні джерела». Газети «Вільне слово» та «Український вісник» широко висвітлюють шкільний і позашкільний процес, фіксують події, досягнення учнів, діяльність учителів та інституцій, створюючи живий літопис мовно-культурного життя громади.

Особливої ваги набуває діяльність Союзу в площині наукових і культурно-просвітницьких ініціатив. З його починання та фінансової підтримки відбуваються регулярні конференції «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність», де аналізуються міжкультурні зв'язки, історичні процеси, соціолінгвістичні моделі, літературні та мистецькі контакти двох народів. Такі форуми розвивають науковий дискурс і створюють простір взаєморозуміння між культурами. Значне місце відведено й пам'ятним датам: проводяться Шевченківські дні, заходи, присвячені Ользі Кобилянській та іншим видатним українським письменникам. Через такі події мова набуває статусу не лише комунікативного засобу, а й духовної традиції, моральної пам'яті та культурного змісту, який поєднує громаду в єдине ціле.

Розвиток української мови в Румунії значною мірою підтримують місцеві автори, чия поезія, проза й есеїстика зберігають і продовжують культурну традицію українських громад Мармарошини, Буковини, Банату й Добруджі та ін. Завдяки фінансуванню Союзу українців Румунії їхні книжки регулярно виходять друком і розповсюджуються в шкільних і публічних бібліотеках, а також родинному середовищі.

Творчість цих письменників дедалі активніше входить в академічний обіг. На її основі здійснено наукові

дослідження, написано статті, дипломні роботи й дисертації, що зміцнює статус української мови в Румунії та інтегрує її літературну спадщину в ширший європейський і україністичний контекст.

Важливим складником літературного життя виступають публічні заходи – презентації книг, читацькі конференції, зустрічі з письменниками, фестивалі й культурні акції, які організовує Союз українців Румунії. У цих подіях творче слово поєднується з живою комунікацією громади, і саме тут українська мова звучить повноцінно – як мова культури, думки та мистецького переживання. Публічна присутність української книжки зміцнює мовний статус у суспільстві, доводячи, що рідна мова громади – це не лише «мова дому», а й мова інтелектуального та культурного життя.

Узгоджена діяльність місцевих письменників і цілеспрямована підтримка літературного процесу з боку Союзу формують надійний культурно-мовний фундамент, який утверджує українську мову як важливий елемент духовного простору Румунії. Саме через книжку українська мова тут живе, розвивається і здобуває нові смислові обрії.

Рідна мова – це духовний паспорт людини, її первісна й вічна домівка. Навіть коли вона лунає лише в тісному родинному колі, коли її географія звужена до одного села чи невеликого краю, її сила не маліє. Вона тримається на любові та вірності, на діяльності культурних інституцій, що оберігають її простір, і на спільноті, яка передає її дітям як найдорогоцінніший спадок.

Досвід української громади Румунії велично стверджує, що рідна мова може жити й розвиватися в багатомовній державі, коли поєднані взаємна повага, мудрий законодавчий захист і непохитна духовна відданість громади своєму слову.

Рідна мова – це пам'ять минулого й водночас жива енергія, що веде людину в майбутнє, утверджуючи її гідність, забезпечуючи культурну наступність і даруючи внутрішню свободу – ту свободу, яка тримає людську душу незламною перед будь-якими обставинами.

Іван РЕБОШАПКА

Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики

16. Румунсько-українські музично-словесно-хореографічні співвідношення у Південній Буковині: новорічний обхід з обрядовою румунською піснею «Plugușorul» в українських «редакціях»

Під час зимових свят Різдва, а головню Нового року та Йордану (Водохреще), які співпадали з періодом зимового сонцестояння, на Південній Буковині, як і на інших територіях народів Європи, практикувалось багато магічних обрядів та ворожінь. Ворожіннями люди намагалися вгадати, яким буде наступний рік (дощовим чи посушливим, теплим або холодним, врожайним або неврожайним), чи в господарстві селянина примножиться худоба, коні, вівці, бджоли, чи господарі будуть здоровими та щасливими і чи їхнім дітям, особливо дівчатам, що на відданні, випаде щастя вийти заміж. Магічними обрядами та різними магічними діями люди прагнули забезпечити ідеальне здійснення в новому році кожного з бажань, про які ворожили (Для прикладу див.: П. С. Богатырев, *Магические действия, обряды и верования Закарпатья* // П. Г. Богатырев, *Вопросы теории народного искусства*, Москва, 1971, с. 167-296).

У стародавньому світі (у римлян, слов'ян, отож і в українців, включно і з Південної Буковини) першому дню нового року надавалось виключне значення. Люди вірили в магічну силу першого дня нового року (рум. *magia primei zile a Anului Nou*), вірили, що в цей день можна було вплинути на природу магічними діями, викликати в неї прихильність до себе. Прикладом магічного новорічного побажання приплоду худоби господаря можна уважати материковий (український) різдвяний звичай: панські наймити приганяли у двір худобу, яку кожний з них доглядав: пастух – корів, вівчар – овець, а інші – курей, гусей і т. д. Вони поздоровляли поміщика, бажали йому, щоб жив довго, був здоровим, і щоб худоба велася йому так, як він зараз бачить перед своїми очима (О. Kolberg, *Przemyskie. Zarys etnograficzny. Z posmiertnych materialów I. Kopernicki*. Kraków. Druk. Uniw. Jagiellońskiego, 1891). Подібний до цього магічний звичай незабутнім остався в моїй пам'яті спогад з дитинства: ранком першого дня Нового року тато виводив з ґражди буйного коня, ласкаво поплескуючи його по густій гриві, підводив до хатніх сходів і кількома теплими словами спонукував його вступати в хату, і душевно радів, коли його улюбленець не зволікав, а навпаки, рвучко підскакував по високих цементних сходах, вибиваючи іскри підкова-

ми, бо в хаті, звісно, як і попередніми роками, ждала його смачна нагорода, дарована радісними дітьми. Метафоричний смисл магічного побажання достатку картиною мого дитинства синонімічно тотожний з материковим обрядовим побажанням, тільки в картині мого дитинства рокове побажання, теж метафоричне, але своєрідне, безпосереднє – воно направлене прямо в хату, яку слід вважати символом всього господарства, маєтності господаря.

У моїх спогадах з дитинства збереглася й картина іншого звичаю першого дня Нового року: батьківське заклопотання бажанням, щоб на Новий рік вранці першим вступив би в хату малолітний хлопець. Даний звичай не засвідчений в консультованих мною етнологічних словниках та дослідженнях. Правдоподібно, він пов'язаний з поняттям про чистоту/невинність і ґрунтується на народному повір'ї, що тільки хлопець-посівальник з непорочним і чистим тілом спроможний принести достаток у відвідану ним хату (господарство), а дівчата, зазвичай, приносять нещастя.

У звичаєвості першого дня Нового року, поряд з діями магічного наслідування (уведення худоби, коней, овець і т. д. у поміщицький двір в Україні, введення батьком коня в рідну хату мого дитинства), наявна і словесна формула новорічних побажань, використовувана разом із магічними наслідувальними діями/обрядовими жестами у посівальних піснях, зразки яких мені вдалося записати в добруджанських селах Кілія Веке 1968 року і в селі Теліца 1969 року, й надрукувати у власному збірнику *Ой у саду-винограду* (Критеріон, Бухарест, 1971): вступивши в хату, посівальник (-ки), обсіюючи приміщення зерном, наспівуючою формою (парландо) промовляє:

*Сійте, сійте на нове літо!
Зароди, Боже, жито-пшеницю
І всяку пашницю.
В полі ядром,
А в дворі добром,
В полі копами,
На гумні стогами,
В кліті коровами,
В печі пирогами,*

Маланка с. Печеніжин Коломийського р-ну, 1958 р. <https://localhistory.org.ua>

Сучасна Маланка в с. Руджіноаса. <https://adevarul.ro>

Фестиваль Маланка-фест у Чернівцях, 2020 р. <https://igormelika.com.ua/>

А на столі хлібами.
А ви, пане, знайте, –
По п'ятаку дайте!
(Кілія Веке)

Й а в чистім полі
Діва Марія їсти носила,
Їсти носила, Бога просила:
Зароди, Боже, жито, пшеницю,
Жито, пшеницю, всяку пашницю.
Сію, сію, посіваю,
З Новим годом поздоровляю,
З Васильчиком, з чепчиком.
Будьте здорові,
З Новим роком!
(Теліца)

Новорічні посівальні пісні побутували повсюди по українських селах. З мого дитинства «дожили» у пам'яті уривки посівальних пісень сучавської Маричеї:

Сію, сію жито, пшеницю,
Усеку сюбицю.
На шесті, на здоров'я
З Новим роком!

У Південній Буковині з-поміж румунських новорічних видовищних звичаїв «Cerbul» («Олень»), «Jocul urşilor» («Танець ведмедів»), які побутували в с. Команешт й ін., тільки у виставі «Маланка» наявні історико-хореографічно-словесно українсько-румунські співвідносини. Видатний вчений Петр Богатирев відзначає наявність у звичаї «Маланки» різних культурних пластів/шарів. Один з них – це шар плодючості/родючості, наявний у сільській архаїчній космогонії в більш ізольованих місцевостях. Давніші українські фольклористи й етнографи поділяли думку, що слово «меланка» походить від прикметника «мила», із значенням «любов». Відомий вчений Михайл Бахтін уважав, що внаслідок ево-

люції людських спільнот звичай «Маланки» перетворюється у карнавальний ритуал, висуваючи на перший план карнавальні й бурлескні елементи, як це видно у дотеперішніх румунських й українських записах «Маланки». Румунські вчені (див.: «adevarul.ro») вказують, що коріння «Маланки» – прадавнє, воно, як допускав Томас Харді (Thomas Hardy), тягнеться з Англії, а дослідники Чамберс (Chambers) та Алекс Хелм (Alex Helm) допускали, що коріння «Маланки» – з Античної Греції або навіть з індоєвропейського простору, одночасно поділяли думку, що відповідне коріння уже не можна знайти.

У румунських фольклористично-етнографічних дослідженнях представляється широке побутування румунськомовної «Маланки» у молдовських селах Руджіноаса (Ruginoasa), Пашкань (Pașcani), Сорочень (Soroceni), Хелештень (Heleşteni), Кукутень (Cucuteni) із населенням часів господаря Василія Лупу, із часів господаря Іоана Кузи, особливо у селі Руджіноаса, коли охоронцями господаря були албанські наймані солдати арнаути (по-рум. arnăuți), що виступають у традиційній новорічній обрядовій виставі «Malanca de la Ruginoasa», представлений румунським вченим Аліном Русом, лектором-антропологом Slave Regina University, Newyork, у монографії «Jocuri rituale din Moldova». Широке побутування румунськомовної «Маланки» у Південній Буковині підтверджують матеріали в мережі інтернету «Malanca lui Ștefan cel Mare, o frumoasă tradiție organizată la Vicovu de Sus» (<https://doxologia.ro/malanca-lui-stefan-cel-mare>), «Ștefan cel Mare mai trăiește» (<https://doxologia.ro/stefan-voed-al-moldovei>).

У питанні національної приналежності «Маланки» (румунської чи української) Аліні Рус вагається. У дослідженні на півдні України, в селі Красноярьск, суміжному з Румунією, він пише: «В Україні «Маланка» – це традиційний звичай, подібний до румунського звичаю, практикованого за старим стилем в деяких селах 13 січня напередодні Нового року, названого Щедрим вечором».

(Продовження на 12 с.)

Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики

(Продовження з 11 с.)

Схильність приналежності «Маланки» до українськості підтверджується поданими у «adevăruł.ro» фактами: «Маланка» – це столітньої давнини звичай, додержуваний/збережуваний особливо румунами Північної Молдови-Буковини, відмінний від інших звичаїв багатьма персонажами та їхньою незвичайною костюмацією: урочистий похід маланкарів на чолі з по-жіночому одягнутим парубком, прозваним Маланкою, обходить людські господарства з новорічними побажаннями, вираженими колядкою (щедрівкою) чи драматичною грою, «сценарій» якої відрізняється від місцевості до місцевості, сприяючи імпровізаційній передачі дівочих-Маланчиних робочих здатностей та особливо нездатностей, по-гумористичному зображуваних. Маланчині нездатності відтворюються комедійною грою, якою учасники вистави «перевіряють» вміння Маланки варити їжу, прибирати в хаті. З «Маланкою», зазвичай, ходили лише під Новий рік, тобто 31 грудня, коли припадало Свято Меланії. Оскільки першого дня Нового року було Свято Василя, тому головними персонажами вистави стали Василь і Меланка. Крім них, подібно до румунських вистав, серед персонажів вистави ще були: Циган, Циганка, Єврей-орендар, Жандарм, Дід, Баба й ін.

Під час польових обстежень ряду українських місцевостей, крім спостережень драматично-комедійного зображення Маланчиної нездатності та Василевого (Васильчикова) ледарства, мені пощастило «попасти» на змістовно й гумористично відповідні пісні про Меланку, яка «На Сереті на чистім брідку/ Вийшла ноги мити, –/ Тонкий фартух намочила. /.../ Наша Маланка качура пасла,/ Поки ясна зоря згасла./ Поки вна йго напоїла,/ Сім пар чобіт розносила,/ Поки вна йго загнала,/ Сім пар черевик розтоптала» (Рогожешти Ботошанського повіту, 1968). У варіанті із села Летя Тульчанського повіту (запис 1968 р.) Маланка «пасла два качура» у «чистім полі», де «Васильчик оре». Заблудившись там, Маланка благає «Васильчика (тут і утотоження із назвою чародійного зілля *васильок*) вивести її з блуду взаміну за «заплату» «посіяння (його, василька) в городчику», щоденного поливання, щосуботнього проривання, за в русу косу вплітання і до церкви походження. Вказано Маланчину нездатність: «Наша Меланка не робоча,/ Бо на ній сорочка парубоча». Інша нездатність: миючи ноги у Ністрі, Меланка

«Ложку й тарілку упустила». У варіанті із сусіднього добруджанського села Теліца (запис 1969 р.) наявний новий елемент: «Наша Меланка сама не ходє,/ Нашу Меланку козак воде». У варіанті із банатського села Корнуцел-Банат Караш-Северінського повіту (запис 1964 р.) – мотив, ненаявний у попередніх варіантах: доглядуваний васильчик-васильок Меланка «За русу косу (буде) затикати,/ Хлопцім молодцім дарувати». Мотив дарування дівчиною квітів парубкам наявний у піснях про кохання (див., наприклад, відому в Банаті та на Мараморощині пісню «Як йшов я від своєї милої»). У варіанті з ботошанського села Кіндешти наявний мотив ледарства, а чи кончини Василя, коханого Меланки: «У городі під зіличком/Лежит Василь під стіжечком,/ Лежит Василь долі личком,/ Лежит, лежить, не кінєси, –/ Бідна Маланка задумалася». Запримітним кидається в очі аспект свідомої географічної «локалізації» співанками дій Меланки в добруджанських варіантах і корнуцельському варіанті – у Дністрянському ареалі, а варіантів із ботошанських сіл Рогожешти і Кіндешти – в ареалі річки Серет.

Українсько-румунські співвідносини засвідчені румунським побутованням «Маланки» поки що єдиним записом, здійсненим у сучасній місцевості Келінешть-Сучава (Călinești-Suceava), наявним у рукописній праці Богдана П. Хаждеу *Răspunsuri la chestiunatul lingvistic. Mălanca* (vol. 1, fila 38), яка зберігається у бібліотеці Румунської Академії. Своїм текстом ця рукописна румунська версія не співпадає з мотивами «класичної» української «Маланки», а тільки своїм «духом», переданим мотивами: а) що пересікаються з новорічними піснями: «Nu primiți Malanca-n casă?/ Că Malanca-i friguroasă/ Și iarna îi cam geroasă» («Не приймете в хату/ Маланку мерзлякувату,/ Бо зима ж морознувата»); б) вичислюються жадані Маланкою оздоб: «Să nu-i fie Malance jele,/ Când n-are la gât mărgelă,/ Pe mână lanțurile/ Și pe degete inele» («Щоб Маланка не жаліла,/ Не маючи на шиї намиста,/ Ланцюжків на руці,/ На пальцях перснів»); в) єдиний спільний з українською «класичною» «Маланкою» – це мотив поливання василька, зовсім відмінно трактований: літо було посушливим, васильок усох, Меланка-румунка «виплатила його відстановлення поливанням за гроші, зароблені поцілунками»: «Astă vară n-o plouat,/ Busuiocu s-o uscat,/ L-am plătit de l-o udat/ Cu banii de pe sărutat».

(Далі буде)

Володимир АНТОФІЙЧУК

ВІД СЕЛЯНСЬКОГО ПЛУГА ДО ВИСОТ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ

(Нарис з життя і наукової діяльності Івана Ребошапки)

(Продовження з № 371, 373)

Науковий шлях професора Івана Ребошапки як фольклориста розпочався ще на четвертому курсі Бухарестського університету. Тоді професор факультету румунської словесності, директор Інституту фольклору Міхай Поп, прагнучи мати в інституті фольклориста-україніста, організував зустріч із групою студентів українського відділення. Та Івана про цю зустріч ніхто з колег не попередив, тож він не зміг у ній узяти участь. Пізніше він дізнався, що професор Поп говорив про значення фольклористичних досліджень, про потребу наукового осмислення народної культури, про фольклор як джерело духовної ідентичності народу. З-поміж усіх студентів тільки Іван Ребошапка обрав тему дипломної роботи з цієї галузі: «Історико-культурно-фольклористична монографія села Дерманешти Сучавського повіту». Починаючи з четвертого курсу, він наполегливо збирав матеріали для дослідження, працював у державних архівах Сучави, Радівців, Гури Гуморулуй, консультувався з провідними істориками краю, зокрема з відомим дослідником Буковини, колишнім директором чернівецького архіву, автором п'ятитомного видання «Буковинські документи» Теодором Баланом, а також зі серетським професором історії Іваном Кирстюком.

За кілька днів до захисту дипломних робіт, як пізніше згадував сам Іван Ребошапка, «немовби з веління Господа Бога», його випадково перестрів професор Міхай Поп, з яким особисто до того часу не був знайомий. Учений запитав, чи не хотів би Іван, аби він підготував неофіційний відгук на його дипломну роботу (офіційним керівником була Магдалина Ласло-Куцюк). Для студента це була надзвичайно велика честь. Від хвилювання його серце, за власним зізнанням, ледь не зупинило свій звичний ритм. Професор Поп лагідно, по-батьківськи запросив юного дослідника на розмову до Інституту фольклору. Коли вони залишилися наодинці, учений, наказавши секретарці, що його «нема години зо дві», зачинив двері й тихо промовив:

– Читай!

Робота була написана по-українськи. Іван, читаючи уривки, непокоївся, чи розуміє його професор. Та раптом Поп, схопивши його за руку, вигукнув із щирим захопленням:

– Почекай! Яка чудова метафора!

Ця миттєва реакція розвіяла всі сумніви. Іван зрозумів, що професор не лише його розуміє, а й відчуває саму поетику тексту, тим більше, що йшлося про буковин-

сько-гуцульську мову пісень із Дерманешт. Це було показовим і глибоко зворушливим.

Міхай Поп – уродженець історичного Марамуреша з правого берега Тиси. У 1928 році він закінчив Сігетський румунський лицей імені Драгоша Воде, змалку добре знав українців і, очевидно, певною мірою володів українською мовою. Студентом він навчався у Празі, де опанував чеську. Його дипломна робота, до речі, стосувалася давніх слов'янських запозичень у румунській мові. Учений вільно володів польською, міг вести фахові дискусії з польськими колегами, а російську, як сам зізнавався, вивчив, читаючи твори Горького.

Після завершення розмови професор Міхай Поп підсумував свої враження. Іван Ребошапка, на його думку, виявив глибоке розуміння народної творчості, хоч і не уточнив, з яких саме позицій він це оцінює. На прощання професор дав пораду, що назавжди закарбувалася в пам'яті молодого науковця: «Не зв'язуйся з якимись там призначеннями. Я постараюся знайти для тебе місце в Інституті».

Минуло кілька днів. Випускників університету викликали для розподілу на роботу. Іван зайшов першим, бо мав найвищу випускню оцінку. Головував на комісії декан факультету професор Доброю. Поглянувши на юнака, той ледь посміхнувся й сказав із притаманним йому гумором:

– Для вас нема призначення.

Іван не розгубився, хоч у душі, як сам пізніше зізнавався, щось легенько стрепенулося. Декан, вочевидь, насолодившись жартом, додав:

– Вас призначено працювати на відділенні, яке ви закінчили. Тримайте зв'язок із факультетом.

Ця звістка водночас і тішила, і ставила перед дилемою: що ж тепер робити? Не вагаючись, Іван вирушив до Інституту фольклору, щоб повідомити професора Попа. Та в приймальні секретарка майже повідомила:

– Пан директор поїхав до Італії.

Іван повернувся додому, у рідні краї. Купався в річці Сучава, ходив на весілля й студентські бали, як і годилося молодій людині за давнім буковинським звичаєм. Проте про професора Попа не забував. Невдовзі написав йому листа. У відповіді Поп повідомив, що вже має для нього посаду, і порадив готуватися до конкурсу, який мав відбутися у визначений день. До листа додав бібліографічний список необхідної літератури й запропонував: «Записуйся на конкурс!».

(Продовження на 12 с.)

ВІД СЕЛЯНСЬКОГО ПЛУГА ДО ВИСОТ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ

(Продовження з 13 с.)

Іван Ребошапка відповів, що його вже офіційно призначено на факультет. На це професор Поп відреагував другим листом, сповненим образної щирості. Він писав, що, почувши новину, «немов цар із фантастичної казки, одним оком сміявся, а іншим плакав». Сміявся, бо щиро радів успіхові свого учня, а плакав, бо прикро почувався, дізнавшись, що не доведеться працювати з ним пліч-о-пліч.

«Але приїдеш восени, то побачимо, як воно буде», – завершував він листа.

Послухавши пораду професора Міхая Попа, Іван Ребошапка подав до Інституту фольклору офіційне прохання про участь у конкурсі. Минуло кілька днів – і раптом лист від декана факультету. Той писав неофіційно, по-дружньому, з легкою іронією: «Гей, легіню, вже ж серпень місяць, а ти не думаєш повертатися на факультет?»

Іван не став зволікати. Мати швиденько спорядила в дорогу найнеобхіднішим, і він потягом вирушив до Бухареста. Декан зустрів його тепло:

– Де житимеш?

– Та поки що не маю де, – відповів Іван.

– Ось тобі записка – поселяйся у студентський гуртожиток. Маєш гроші?

– Мама трохи дала.

– Добре. На серпень я вже вніс тебе до штатного розпису. Будеш одержувати зарплату.

Іван чемно подякував і вже взявся за клямку дверей, коли почув за спиною стримане, але вагоме запитання:

– Як же так? Ми тебе виростили, взяли на роботу, а ти подаєш заяву до Попа?

Йому здалося, що від сорому підлога під ним от-от трісне. Щиро пояснив, що просто прислухався до поради професора Попа. Вийшовши з деканату, відразу рушив до Інституту фольклору. Не встиг і слова промовити, як професор Поп, подаючи руку, випалив:

– Даремно я пояснював на факультеті, що ти мені потрібен, бо вони відповіли, що і їм потрібен. Але не переживай. Я і на факультеті, і в Інституті, тож дбатиму про тебе, доки не вважатиму, що ти виріс достатньо.

На конкурс, як виявилось, Іван так і не представився. Натомість це зробили кілька його однокурсників, але професор Поп не прийняв нікого з них, аргументуючи свій вердикт короткою реплікою: «Не знають фольклору».

На українському відділенні Бухарестського університету, яке саме тоді лише формувалося, літературу викладали Магдаліна Ласло-Куцюк, випускниця Харківського університету 1954 року, та Стеліан Яцентюк-Груя, випускник Київського університету 1958 року.

Навчальні курси читалися в дусі тогочасного, надмірно заідеологізованого підходу, через що студентів

вони майже не приваблювали. До того ж, як іронічно зауважував Іван Ребошапка, двом воронам неможливо встояти на одному кілку, а де там іще третьому, натякаючи на непросту конкуренцію між претендентами на викладацьку посаду.

Спочатку Іван Ребошапка проводив семінари з української літератури та мови, а згодом йому доручили курс літератури дошевченківського періоду.

Курс українського фольклору викладала Магдаліна Ласло-Куцюк. Найяскравіше в його пам'яті зберігся один епізод з її іспиту. На запитання про прислів'я він навіть приклад: «Баба з воза – кобилі легше».

Професорка, вихована в суворих ідеологічних рамках харківської школи 1950-х, відразу зауважила своїм особливим, «парижанським» (як він казав, майже івритським) «ррр»:

– Це недемократичне прислів'я.

Іван спокійно відповів:

– Тут, пані, не йдеться ні про бабу, ні про кобилу, а про ідею, якою, як писав Олександр Потебня, можна ілюструвати різні життєві факти.

Та згодом, коли румунське літературознавство почало звільнятися від пут соціалістичного реалізму і наближатися до західних філологічних концепцій, Магдаліна Ласло-Куцюк, знаючи кілька іноземних мов, зовсім переорієнтувалася. Вона стала авторкою низки глибоких студій, які збагатили румунську україністику й викликали зацікавлення в материкових учених. Адже відхід від соцреалізму в Румунії відбувся раніше, ніж у Радянській Україні, тож місцева україністика в окремих напрямках випереджала материкову.

Натомість на курсах професора Міхая Попа Іванові Ребошапці відкривався зовсім інший світ – широкий, методологічно сучасний і духовно вільний. Він роками відвідував лекції й спецкурси вченого разом зі студентами-румуністами, їздив у польові експедиції разом із асистентами Попа та працівниками Інституту фольклору, брав участь у факультетських гуртках і республіканських конференціях. Його дедалі частіше сприймали як співпрацівника професора Попа.

Згодом учений навіть запропонував перевести Івана на кафедру румунського фольклору й теорії літератури, жартома додаючи:

– Чому тобі так мучиться, виконуючи всі обов'язки на кафедрі слов'янських мов, і водночас бути весь час біля мене?

Іван Ребошапка щиро подякував і відповів, що воліє й надалі поєднувати обидва напрями, адже це і приємно, і корисно для наукового зростання. Так він, за власним висловом, однією ногою стояв у славістиці, а другою – в румуністиці, що, без сумніву, пішло на користь розвитку української фольклористики в Румунії.

Завдяки підтримці професора Міхая Попа Іван Ребошапка ще довгі роки підтримував тісний зв'язок з Інститутом фольклору в Бухаресті, нерідко й співпрацював із його науковими відділами. Так, для сектора етнографії, який очолював знаний дослідник Ромулус Вулканеску, Іван Ребошапка здійснив переклад питальника для укладання етнографічного атласу (здається, з сербської чи македонської мови). Саме на основі цього перекладу згодом було створено румунський «*Chestionar pentru Atlasul etnografic*» («Питальник для етнографічного атласу»), який став базовим інструментом для систематичного збору етнографічних матеріалів по всій країні.

Коли ж в Інституті побачила світ фундаментальна «*Bibliografia folclorului românesc*» («Бібліографія румунського фольклору»), робота не зупинилася, бо продовжували збирати й описувати нові публікації. Для цього сформували спеціальну робочу групу, до складу якої було залучено й Івана Ребошапку, хоч і позаштатно, але на рівні повноправного учасника. До неї входили: Іштван Алмаші, Міра Чокою, Олена Денкуш (координатор), Іван Ребошапка, Камелія Романовські, Габрієла Віо.

Окремий курс фольклору на факультеті викладався лише на російському відділенні, де його провадив русист Ніколає Рошіяну, який, творчо наслідуючи «Морфологію казки» Володимира Проппа, захистив у Москві дисертацію на тему «Стереотипія фантастичної казки».

Також Іван Ребошапка читав курс українського фольклору протягом цілого семестру (2 години лекцій і 2 години семінарів щотижня). Для цього він підготував «*Curs de folclor ucraïnean*» («Курс українського фольклору») й уклав і видав у друкарні Бухарестського університету посібник «*Material-anexă pentru „Cursul de folclor literar ucraïnean”*» («Додаткові матеріали до „Курсу українського літературного фольклору»»).

На решті слов'янських відділень курси фольклору не викладалися. До речі, викладачами цих відділень були переважно румуни за походженням, які вивчали слов'янські мови у Чехії, Словаччині, Болгарії чи Сербії. Проте польових досліджень серед національних меншин Румунії вони не проводили, хоча дехто навіть захистив дисертації з фольклору. Та це були, як Іван Ребошапка називав їх жартома, «бібліотечні фольклористи», що у своєму житті жодного разу не бачили живого народного виконавця, щоб почути його слово.

Крім основного курсу, Іван Ребошапка читав також спецкурс із методології фольклористичних досліджень, прагнучи заохотити студентів до самостійної польової роботи. На жаль, лише небагато хто з них наслідував його приклад. Свій курс він ілюстрував також аудіозаписами. Із Києва придбав магнітну стрічку з думами у виконанні відомого кобзаря Єгора Мовчана, використовував і власні польові записи, зроблені під час експедицій. Студентам було особливо цікаво почути серед виконавців і своїх батьків, записаних під час тих поїздок.

Як додатковий матеріал до курсу українського літературного фольклору молодий викладач видав велику антологію (понад 500 сторінок), що містила зразки всіх жанрів і видів українського материкового фольклору, а також зразки українського фольклору Румунії. Окрім антології, у 1980 році він власноручно розмножив на друкарській машинці в достатній кількості примірників, переважно двомовні матеріали (оскільки серед студентів завжди навчалися й румуни), інші допоміжні посібники: «*Istoria folcloristicii ucrainene. Note de curs*» («Історія української фольклористики. Конспект лекцій») (45 с.), «*Poezia rituală ucraïneană*» («Українська обрядова поезія») (217 с., зразки весільних пісень і колядок), «*Poezia ucraïneană lirică*» («Українська лірична поезія») (45 с., добірка з двадцяти українських пісень, записаних у Румунії, з перекладом румунською мовою). Ці тексти, разом з угорськими, німецькими та іншими, увійшли до видання «*Întrecerea florilor. Din folclorul minorităților conlocuitoare*» («Змагання квітів. З фольклору співпроживаючих національних меншин». – Бухарест: Minerva, 1971) із передмовою провідного румунського фольклориста Овідіу Пападіми, який підкреслював самобутність українських пісень у порівнянні з іншими. Також у цей час Іван Ребошапка підготував посібник для семінарських занять «*Tipul basmului Ath 513. Clasificare internațională. Texte*» («Тип казки № 513 за міжнародною класифікацією. Тексти»), який допомагав студентам зрозуміти специфіку фантастичної казки на основі румунського твору «*Harap Alb*» («Білий аrap») та українського «Летючий корабель».

Узагальнюючи діяльність Івана Ребошапки як викладача українського фольклору, слід відзначити його здатність створити повноцінне, системно вибудоване навчальне середовище. Молодий викладач забезпечив студентів фундаментальним корпусом джерел, підготувавши широкий спектр методичних матеріалів, адаптованих до двомовної аудиторії, що суттєво підвищувало доступність навчання. Його праці охоплювали і теоретичні огляди, і жанрово-типологічні студії, і добір репрезентативних фольклорних текстів українців Румунії та материкової України, що забезпечувало цілісне уявлення про національну традицію. Фахове визнання цих матеріалів на загальнорумунському рівні та методологічне використання міжнародних класифікацій свідчили про ранній високий професійний рівень дослідника.

Загалом розробки Івана Ребошапки ефективно спрямовувалися на формування науково обґрунтованої та педагогічно ефективної моделі викладання українського фольклору, що поєднувала академічну системність, міжкультурну відкритість і практичну доступність навчальних ресурсів.

(Далі буде)

Костянтин СОЛОВ'ЄНКО

Марина Смілянець, драматургиня

Наступна героїня нашої рубрики – Марина Смілянець – українська драматургиня, сценаристка, театральна діячка. Працює в німецькому театрі Schauspiel Stuttgart, а також у київських театрах – на Михайлівській та на Троєщині.

Авторка понад 20 п'єс для дітей і дорослих, що йдуть на сценах театрів України та за кордоном – у Брістолі, Мюнхені, Ризі, Штутгарті й Лондоні.

Освіта: акторська (Київський коледж театру і кіно, 2012) та драматургічна (КНУТКиТ ім. І. Карпенка-Карого, 2018).

Лауреатка «Коронації слова» (2015, 2018), премії «Київська пектораль» (2022), а також найпопулярніша авторка за кількістю постановок в Україні (2023, за версією «Театральної риболовлі» разом із Людмилою Тимошенко та Іваном Франком).

Ознайомитися з п'єсами Марини Смілянець можна на сайті УкрДрамаХаб (<https://www.ukrdramahub.org.ua/maryna-smilyanets>).

Спеціально для журналу «Наш голос» Марина Смілянець погодилася на коротке інтерв'ю.

Костянтин Солов'єнко: Про що Ви пишете?

Марина Смілянець: Я пишу про сьогоднішнє. Про те, що мене хвилює і болить. Про те, на що, вірю, можу вплинути – бодай трохи. Пишу про людей, які кохають, шукають, сумніваються, пробачають, борються за свої цінності, мрії, країну...

Останнім часом часто працюю над текстами на замовлення – для українських і закордонних театрів. Але звісно і у заданих темах я шукаю те, що відгукується особисто мені. Бо тільки через особисте – можна говорити щиро.

К.С.: Чи вплинули на Вас, як на драматургиню, початок російсько-української війни в 2014 році та 24 лютого 2022 року?

М.С.: Звісно. На мене як драматургиню впливає все, що відбувається тут і зараз.

До 2021 року я свідомо оминала тему війни – ну, поперше, я була зовсім юним автором (я почала писати п'єси в 19 років), і мені здавалося, що не маю достатньої компетенції, досвіду, права про це писати. Але в жовтні 2021-го з'явилася п'єса «Молитва за Елвіса». Це історія хлопця-музиканта, який пішов добровольцем на Схід, і каже про те, що якщо не зупинити війну там, росіяни підуть далі... Вона народилася на тлі тривожного передчуття великої війни. Пам'ятаю, як під час Тижня актуальної п'єси хтось подякував: «Дякуємо, що нагадуєте – війна триває». А в мене на той момент було точне відчуття, що це, на жаль, буде головною темою найближчих років.

Весною 2022 року я почала працювати над п'єсою

«Борщ. Рецепт виживання моєї прабабці» – на основі інтерв'ю з людьми, які пережили окупацію Київської області. А цього літа завершила нову п'єсу – про життя після втрати близької людини на війні. Також ми з Людмилою Тимошенко написали п'єсу для дітей «Коти-біженці», де говоримо з дітьми про війну, вона виявилася доволі затребуваною в багатьох театрах, але в цьому випадку я можу сказати «на жаль» затребуваною, аніж «на щастя».

К.С.: Якби Вам хтось подарував театр і практично будь-які гроші на постановки. Які п'єси там гралися б?

М.С.: Я не чекаю ні від кого подарунків – намагаюся дивитися на речі практично. Театр – це не про великі бюджети, це передусім про ідеї та сенси. Насправді ніхто не заважає вам робити свій театр. Я бачила потужні вистави, де не було нічого, крім двох табуреток – і цього вистачало, щоб зачепити за живе.

Я працюю в Театрі на Михайлівській і в Театрі на Троєщині – там ідуть багато моїх п'єс. Тож можу сказати, що в мене є «свій» театр. Хоча, звісно, кожна нова прем'єра потребує часу, зусиль і ресурсів, які треба десь брати... Але художній керівник Віталій Анатолійович Кіно не втрачає оптимізму в цьому плані, за що я йому дуже вдячна.

Зараз мені дуже хочеться бачити більше прем'єр сучасної української драматургії. І це я не про свої тексти. Є і кращі. А ще хочеться – інсценізацій творів українських авторів минулих століть, про яких ми майже нічого не знаємо. Наприклад, зараз я працюю над інсценівкою за

творами Михайла Могиланського. Він писав неймовірно – але коли я питаю людей, більшість зізнається, що вперше чує це ім'я. А скільки талановитих імен серед «розстріляного відродження», хочеться їх всіх побачити на сцені та екранізованими.

К.С.: Уявіть, що з усіх Ваших п'єс тільки одну чи дві будуть ставити в різних країнах через 100 років. Яким зі своїх п'єс Ви б побажали такої долі?

М.С.: Я б краще залишила це на розсуд тих, хто житиме через сто років. Якщо щось із моїх текстів буде їм актуальне – хай беруть і ставлять. Але щиро побажала б їм більше працювати з драматургією своїх сучасників. Бо саме в цьому – живий театр і живе дихання часу.

К.С.: Якби раптом з'явився інвестор і сказав, що профінансує фільм по будь-якій з Ваших історій. Яку історію Ви б йому назвали? Чи, може, ця історія ще не написана? То яка вона?

М.С.: Я чомусь певна: коли я нарешті напишу справді хороший сценарій – інвестор знайдеться. Поки що такого сценарію в мене немає. Бо п'єса – це зовсім інша специфіка. Хороша п'єса ще не гарантує добрий фільм. А в часи, коли країна воює, коли рахуються кожна гривня, кожна енергія – знімати погані фільми, на мою думку, це майже злочин. Кіно має бути якісним і чесним – або не бути.

От я б хотіла написати сценарій за романом «Місто» Валер'яна Підмогильного, мені дивно що його досі ніхто не екранізував. Тож, я поступово вже над цим працюю.

К.С.: Що для Вас театр?

М.С.: Для мене театр – це простір діалогу й роздумів. Можливо, прозвучить пафосно, але я справді вірю: театр – як лікарня, де можна трохи підлікувати душу.

Мені хочеться, щоб людина, виходячи з вистави, раптом зупинилась і сказала: «Боже, а я ж про це ніколи не задумувався... Як же я так жив раніше?». Ось тоді театр справді виконав свою роботу.

К.С.: Як Вам, обдарованому драматургу, живеться в матеріальному сенсі? Вибачте, якщо запитання надто інтимне. І, звичайно, можете не відповідати на нього.

М.С.: Звісно, якби всі театри, в яких ідуть мої тексти, справді платили хоча б мінімальні роялті – жити було б значно легше. Але це окрема, складна тема, боротьба, яка триває постійно.

Втім, я не скаржуся. Зараз у мене є замовлення на написання п'єс – як від українських театрів і режисерів, так і від закордонних. І, загалом, цих гонорарів наразі вистачає на життя (без розкоші звісно): на їжу, речі, проїзд, підтримку близьких та донати.

Також маю підтримку та роботу в німецькому театрі Шаушпіль Штутгарт – за що їм неймовірно вдячна.

Минулого сезону я написала для них п'єсу «Ласкаво просимо на кінець світу», а Стас Жирков талановито це поставив. Історія, яка в першу чергу нагадує центральній Європі, що якщо не зупинити війну в Україні, то вона піде далі...

От щойно завершила п'єсу для Празького театру D21, це була адаптація відомої казки «Ундіна», яку в листопаді випустить режисерка Анна Турло, в цій історії ми також говоримо, про те, як важливо не бути байдужими до того, що відбувається у світі.

У продовженні подаю уривок з п'єси «Борщ. Рецепт виживання моєї прабабці».

Марина СМІЛЯНЕЦЬ

БОРЩ. РЕЦЕПТ ВИЖИВАННЯ

РЕЦЕПТ ТРЕТІЙ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ БОРЩ»

Дійові особи:

Надія Юхимівна – 85 років;

Тяпа – її собака.

Початок березня

Пес Тяпа спить на килимку біля дверей. До хати заходить Надія Юхимівна, йде до столу і виймає з торби мертвого індики – якого поступово починає обдирати. Тяпа уважно стежить за цим процесом, інколи намагається допомогти, але стара його відганяє.

НАДІЯ: Оце думаю, добре, що мій Степан Якович не дожив... Він ще ту війну пам'ятав... Часто снилось йому, як з табору тікає, тікає – і ніяк не втече... Як добре, що не дожив... Мій бідний Степан Якович... Щоб оце він зараз їм усім сказав? Не вмів промовчати. Застрелили б сразу... Оце і ти не гавкай, Тяпа. На колінах тебе вимолвила... Треба ж таке – на старості років? За якогось пса так просить... Щоб ти здох, Тяпа...

Надія Юхимівна говорить із Тяпою. А Тяпа завжди говорить із глядацьким залом.

(Продовження на 18 с.)

БОРЩ. РЕЦЕПТ ВИЖИВАННЯ

(Продовження з 17 с.)

ТЯПА: Степан Якович звав мене Геркулесом. Розумний був дід, у бібліотеці працював, книжки читав, кросворди розгадував. Надія Юхимівна, його дружина, – простіша. Але з характером. Після смерті Яковича не морочиться й зве мене Тяпою. Я спочатку не озивався і гарчав, тоді вона бризкала на мене водою. Так і звик до Тяпи. Тяпа так Тяпа... До того звала мене просто Собацюрою... Тяпа – хоч яке, але ім'я. Не подумайте про неї погано. Вона мене любить. Коли війна почалась – я в цьому точно переконався.

НАДІЯ: Оце тобі пощастило сьогодні, Тяпка. Хороший індик. Три години чекала, поки здохне.

ТЯПА: Нам і справді пощастило. Недалеко від нас є індича ферма. Корму на всіх індиків не вистачає... Дохнуть із голоду. Тож біля ферми стоять люди й чекають, поки якийсь індик здохне... Коли впаде – віддають тому, хто перший у черзі... Самі люди дохлих індиків поки що не їдять. Це лише для нас – собак...

НАДІЯ: Оце я, поки для тебе індика вижидала, то сусіди й мені м'яса купили... Хороші люди у нас у селі. Я думала, як горе прийде, то одне одного поз'їдають, а вони виявились хороші. Йду селом – і всі питають, чи треба щось... Відмовляюсь. Зараз усім треба. Батько мій розповідав, що в ту війну ми вижили, бо він кротів ловив... Оце кротів і їли. То як індики закінчаться, то будеш і ти, Тяпа, кротів ловити – і мені, і собі.

ТЯПА: Краще б не дожити...

НАДІЯ: Ото скоріш би вже справжня весна прийшла. Аби розцвіло все. Може, й легше буде. У Голодомор мама моя казала, що їли і кульбабу, і реп'яхи, і проліски, і кропиву, і липу, і акацію, щавель, льон, лободу... Все, що можна було жувати... Коли такий голод – то на всяке підеш... А то все «вождь народів» нам таке влаштував. Сталін... Як казав мій покійний Степан Якович: українці – народ такий, що за будь-яких умов виживають... Як нас тільки не знищували... Але ж скільки можна? Скільки можна?

ТЯПА: Не хочу їсти акацію.

НАДІЯ: За гуманітаркою, кажуть, краще не ходити... Хто ходив – не вернувся.

ТЯПА: Я чужих відчув здалеку... За кілька днів відчув. Не знаю, як пояснити. Земля гуділа... У мене вперше в житті зник апетит. Я хотів, аби Надія Юхимівна зрозуміла, що чужі близько. Хоча я думаю, що люди й самі все добре відчують – просто не вміють довіряти собі в цих відчуттях... От деякі розуміли, що треба їхати...

Наші сусіди, родина Бажанів, що на машині, – кликали Юхимівну поїхати з ними... Було одне місце. Вона відмовилась...

НАДІЯ: Оце тепер думай, чим тебе кормить... Треба було з Бажанами їхати. Ти, може, і не чув, а я так і сказала їм: «У мене ж Тяпа. На кого його лишу? Собака великий, брудний, намордника нема...» А Саша Бажан каже: «Випустить із двору, не пропаде – хтось, може, й покормить». Кажу: «Не можу, Саша... Покійний Степан Якович так цього собацюру любив – він би ніколи його не кинув». Ну а що Саша? Розвів руками і поїхав...

ТЯПА: І лишилась тут зі мною, в окупації... Не знаю, чи правда, що через мене, чи просто боялась кудись їхати. В такому віці страх перед невідомістю більший за інші страхи... Куди їхати? Чи надовго? А тут хоч усе бачиш, знаєш... Коли окупанти почали обходити хати, шукати чоловіків, зброю... А я якраз був відв'язаний. Надія Юхимівна частенько мене відв'язує, аби я побігав у дворі. Зайшли і... Що я мав робити? От чого вони прийшли? Юхимівна їх не запрошувала... І я почав гарчати, аби вони йшли геть.

НАДІЯ: Я Тяпку такого злого ще не бачила! Правду дід казав, що цей собака – коли треба – захистить. Він хотів схопити одного за ногу, але той його відкинув... І вже автомата навів, щоб пристрелити. І пристрелив би...

ТЯПА: Юхимівна прикрила мене собою і почала плакати... Просила пожаліти, не вбивати... А той, якого я намагався вкусити, то вже і її пристрелити хотів. Командир просто патронів пожалів – і вони пішли... Нас не вбили. Чомусь. А от Джека, що по іншій вулиці живе, і його хазяїна пристрелили одразу. Тільки у двір зайшли – і пристрелили.

НАДІЯ: Оце думаю, Тяпа, це треба було таке, що ракета на ту сторону хати прилетіла, а уяви, якби на цю... То нас би вже не було. А літню кухню – то, може, колись і відбудуємо. Бачиш, не дарма молюся щодня.

ТЯПА: Хороша жінка Надія Юхимівна. Дякує Богу, що лишилась жива. Ніби то Бог уберіг, що лише літню кухню розбомбили... А зробити так, аби вона не бачила війни на старості років, ваш Бог не міг? Хай вірить у що хоче, коли їй так легше... А в мене багато питань до вашого Бога.

НАДІЯ: І за тебе я молюся, Тяпа. Бачиш – поки живий.

ТЯПА: Чи знаєте ви ще людей, які моляться за своїх собак? Так от...

НАДІЯ: Тяпа, що вони там? Бахають чи ні? Ти як не гавкаєш, то я й не пойму...

ТЯПА: Гав-гав.

НАДІЯ: Притихли... Обідають, певно. Бачиш, які їм сухпайки дали? Я тебе і то краще годую. За кого вони воюють – не ясно...

ТЯПА: Ми отак порозумілися: один «гав» – так. Два – «ні». А «три» – це значить: їсти хочу. Зараз уже намагаюсь часто не просити. Яюсь незручно.

НАДІЯ: Ти мені скажи: як будуть стріляти, то я на тебе хоч хустку вдіну... Щоб не страшно було.

ТЯПА: Юхимівна і так недочувала, тепер майже зовсім оглухла. Може, воно й добре... Хоч спить спокійно.

НАДІЯ: Всьо, Тяпа, треба свічки тушити, аби нам чого тут знов не прилетіло...

ТЯПА: Електроенергія зникла на третій день. Ввечері ми ще запалюємо свічки, але ненадовго... Не можна, аби у вікнах було світло. А то ще щось прилетить...

Тяпа тушить свічки.

Кінець березня

Надія та Тяпа грають у карти. Чутно постріли вдалині.

НАДІЯ: Добре, що мій Степан Якович не дожив... Він ще ту війну пам'ятав... Йому часто снилося, як його батька в нього на очах вбивали... Як добре, що не дожив... Мій бідний Степан Якович...

ТЯПА: Щойно так бахнуло, що я аж обпісався.

НАДІЯ: Десь поряд впало. Я глуха – і то почула.

ТЯПА: Знов у сад прилетіло. Це вже четверта ракета... Теж мені стратегічний об'єкт... Денацифікували літній душ – нізачо, ні про що...

НАДІЯ: Хай він собі ту ракету в сраку запхає. Ма-разматик плішивий... Коли ж він уже здохне!?

ТЯПА: Хороше питання. Оце інколи людина добра, справи хороші робить, собак любить, а раз – і якесь нещастя забрало. А буває таке гімно, і нічого його не бере... Обідно.

НАДІЯ: Тяпа, давай я тобі хустку одягну?

ТЯПА: Господи Боже, відчепіться ви зі своєю хусткою.

НАДІЯ: Марія своєму Дунаю вдягає, коли стріляють, аби не так страшно було...

ТЯПА: Я радий, що Баба Марія знаходить, як себе розважити.

Надія підходить до Тяпи, аби зав'язати йому на голову хустку.

НАДІЯ: Що, не одягнеш?

ТЯПА: Гав – гав!

НАДІЯ: Ох і собацюра...

ТЯПА: І вам дякую...

НАДІЯ: Зустріла оце Любу – вона каже, наче якісь «зелені коридори будуть», можна буде евакуюватись... Я сказала, що нам не треба. Ну куди нам із тобою їхати?

ТЯПА: Нема нам куди їхати. Їхня донька померла від раку... Лишився внук. Але він рідко приїжджає. Живе в Канаді. Коли передостанній раз приїжджав, років сім тому, то дід ще був живий. Вони поїхали в місто і привезли багато матеріалу, щоб дах полагодити і сарай відновити... А потім разом зробили мені будку – таку міцну, красиву, простору. Хороша будка була. Моя...

НАДІЯ: Оце я все не можу зрозуміти... І на що їм була твоя будка? Вони її що – на Росію повезуть чи в Білорусь? Ну, ладно ще пральну машину тягати – то ще цінна річ... А будку навіщо? Чужий собака туди й не полізе, вона ж тобою пахне...

ТЯПА: Мною пахне... Моя будка. Жив собі, нікого не чіпав, міг гавкнута, як хтось на велосипеді проїде – то так для забави. Прийшли, не було чого брати, так вони будку забрали... Обідно, яюсь, знаєте. Отак по-дитячому – обідно. Чи буде їм щось за це? Ба, їх же накажуть?

НАДІЯ: Ну чого ти на мене дивишся, ніби я тебе бити збираюсь? Бачиш, навіть в хату забрала... Сируна такого.

ТЯПА: Ну, дякую.

НАДІЯ: А воно, може, й веселіше тут з тобою. Хоч по-балакати є з ким.

ТЯПА: Спочатку в літній кухні спав. А за хвилин десять відчув, що зараз прилетить... Бабу тягнув на двір. Тільки вийшли – свист... І воно як бахне... Кухню вщент. Шкода... Тепер в одній кімнаті живемо... Юхимівні й справді веселіше. Раніше вона з телевизором розмовляла, а тепер телевизор не працює – так хоч я є...

НАДІЯ: Ну оце ж треба, аби таке гімно по світу ходило і нічого йому за те не було?

ТЯПА: Прекрасна моя Надія Юхимівна, мені б так хотілося вірити в якусь вищу справедливість, закон бу-меранга, чи щось таке... Але я навіть не знаю, що вам сказати.

НАДІЯ: Хустку одягнеш?

ТЯПА: Я вас благаю...

НАДІЯ: Оце якби нам з тобою дожить, коли і це хуйло здохне... Ото б і ми порадили. Я вже думала, що пожила, що вже й до Степана Яковича можна... А тепер думаю – не хочеться вмерти і не побачити, як їх усіх накажуть...

Хтось стукає у вікно. Чутно п'яний голос.

(Продовження на 20 с.)

БОРЩ. РЕЦЕПТ ВИЖИВАННЯ

(Продовження з 19 с.)

ГОЛОС (російською): Бабаня, а ну тащи свой самогон!..

ТЯПА: Гав... гав!

Тяпа починає гавкати все голосніше.

НАДІЯ: Хто там? Хтось прийшов?

Надія виглядає з вікна.

ГОЛОС: Шустрее, бабань! Или глухая, блядь? Так сейчас услышишь!..

Солдат починає стріляти у повітря.

НАДІЯ: Чого воно приперлося? Тяпа, а?

ГОЛОС: Следующий будет прямо в ухо!

Тяпа починає гавкати й вискакує на вулицю. Чутно крики.

НАДІЯ: Тяпа, фу! Тяпа!

Надія закриває очі руками.

Повертається закривавлений Тяпа. Надія дивиться на нього.

Тяпа мовчить. Бере хустку й одягає її сам собі на голову.

Надія тушить свічки.

Початок квітня

Надія Юхимівна варить борщ, додає інгредієнти в каструлю. Тяпа нарізає моркву.

ТЯПА: Добре, що наш Степан Якович не дожив... Він ще ту війну помнив... Часто снилось йому, як село горить, і все ніяк він не може його потушити... Як добре, що не дожив... Наш бідний Степан Якович...

НАДІЯ: Тяпа, не скавчи... Бачиш, того гада, що ти пригриз, ніхто й не шукав... Баба добре закопала.

ТЯПА: Взагалі, я з тих псів, що люблять людей. Я з тих псів, що довіряють людям... Якщо я колись і гарчав на п'яних, то лише тому, що мені було їх шкода – дурних людей завжди шкода... Я був готовий, що якщо влізе злодій, то кусатиму за ноги, гарчатиму... А от що

одного дня мене доведуть до того, що я комусь горло перегризу... Я цього й подумати не міг. Але ж хто б її тут іще захистив?

НАДІЯ: От зваримо борщика велику каструлю – для наших хлопців. Снилось сьогодні, що наш Степан Якович вліз на дах і величезний такий жовто-блакитний прапор повісив... Аж на все село видно було. Люди з хат повиходили, плакали, обнімались... Наші близько... Тому ці паскуди сьогодні так і стріляють, ніяк не вгамуються... Це в них агонія.

ТЯПА: Тридцять п'ять днів в окупації... Або тридцять шість... Здається, це все один нескінченний день... Надія Юхимівна з розуму сходить. Воно й не дивно. Всі запаси у цей борщ кинула... Всі...

НАДІЯ: Це у нас буде чернігівський борщ – за рецептом Степана Яковича. У нього кладуть кисле яблучко та кабачки, ну і фасольку, звичайно... Він такий насичений виходить, густий.

ТЯПА: Сьогодні на фермі скінчилися всі індики... Але сусіди дали трохи доброго м'яса для неї. А от що відбувається в селах, де нема таких ферм... Страшно уявити.

НАДІЯ: Взагалі є різні рецепти... На Херсонщині з риби готують. І в Одеській – з бичків. Правда-правда. А от ми з індики – чого б ні?

ТЯПА: Чого б ні... Як кабачки різати?

НАДІЯ: Кубиками, отак от... Потім яблучка, квасольку, тушкований буряк...

ТЯПА: Я б, якщо чесно, трохи б приберіг запаси.

НАДІЯ: Я вже змучилась одну картоплю їсти... Всьо... Дайте вже дожить, як людині...

Чутно гуркіт.

ТЯПА: Знов починається...

Тяпа одягає свою хустку – сам.

Надія дивиться у вікно...

НАДІЯ: Тяпа, танки їдуть... Дивися, Тяпа... Чиї то танки? Дивися, бо я не бачу... То ж наші!? Наші танки!?

ТЯПА: Гав...

НАДІЯ: Наші, рідненькі?!

ТЯПА: Наші...

КІНЕЦЬ

Серпень 2022

Володимир АНТОФІЙЧУК

ШЛЯХЕТНИЙ ДУХ І СЛУЖІННЯ СЛОВУ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ІВАНА КІДЕЩУКА

(Продовження з № 372, 373)

Після виходу книжки «Наш Шевченко» закономірним продовженням і водночас духовним поглибленням шевченкознавчих зацікавлень Івана Кідещука стала монографія «Молитви і псалми Тараса Шевченка» (2020). У цій праці він перейшов від культурологічно-документального осмислення постаті Кобзаря до розгорнутого богословсько-літературознавчого аналізу, розглядаючи його поезію як книгу молитов і псалмів, як духовний канон українського буття. Якщо у попередній книжці Іван Кідещук засвідчував живу присутність Шевченка в сучасному культурному просторі, то тут він прагнув проникнути у сакральне ядро Шевченкового слова – у його молитовну сутність, у той вимір, де поетичний текст став формою спілкування з Богом і народом одночасно.

Монографія Івана Кідещука «Молитви і псалми Тараса Шевченка» ґрунтовно досліджує духовний світ поета, його релігійний світогляд і молитовну поетику. Праця написана в дусі сучасної гуманітарної науки, на перетині літературознавства, богослов'я, культурології та філософії, і водночас має виразне публіцистичне звучання як апологія духовного Шевченка. Вона побудована на текстологічному, історико-культурному й філософському аналізі творів, які автор відносить до корпусу «молитов і псалмів». Це передусім тексти «Молюсь Тобі, Боже милий...», «О Боже мій милий...», «О милий Боже України!», «О святая! Святая родина моя!», «Небесний Царю! Суд твій всус...», а також цикл «Псалми Давидові». Кожен із них дослідник тлумачить як самостійний духовний акт, у якому Шевченко не лише молиться, а й веде діалог із Богом і зі своєю нацією.

Узявшись за дослідження надзвичайно складної й до того ж неоднозначно трактованої в науці проблеми, Іван Кідещук віднайшов власний «ключ розуміння» художнього та світоглядного вияву жанрів молитви й псалма у творчості Тараса Шевченка. По-перше, у його тлумаченні стиль молитов і псалмів, близький і зрозумілий широкій людській спільноті, став для поета не лише підґрунтям художнього мислення, а й міцною опорою релігійних переконань, виявом непохитної віри в Божі істини. По-друге, Іван Кідещук підійшов до Шевченкових текстів і як уважний літературознавець, і як людина глибокої християнської віри, рішуче відкинувши поширені свого часу судження про іррелігійність, деїзм чи навіть богоборство поета – погляди, що траплялися в інтерпретаціях представників різних культурно-історичних епох, у тому числі й сучасних дослідників.

По-третє, жанри молитви й псалма, їхню ідейну та стилістичну природу Іван Кідещук розглядав у контексті всієї творчої спадщини Шевченка, у безпосередньому зв'язку з біблійно-християнською традицією. При цьому він опирався як на напрацювання літературознавства, так і на богословську думку, гармонійно поєднуючи ці підходи. По-четверте, дослідник цілком аргументовано запропонував власну класифікацію Шевченкових молитов і псалмів, виокремлюючи серед них молитви-слави, молитви-скарги, молитви-ламентатії, молитви-подяки, молитви-гімни, молитви-медитації тощо.

Іван Кідещук переконливо довів, що в «Кобзарі» присутня цілісна молитовно-псалмова структура, а духовна енергія текстів Шевченка сягає біблійного архетипу покаєння, страждання і воскресіння. Такий підхід уможливорює нове осмислення «Кобзаря» як національного Євангелія, де історія України постає в сакральній перспективі – як шлях від Голготи до Воскресіння. Іван Кідещук також подолав ідеологічний міф радянського літературознавства про «атеїзм» Шевченка, переконливо демонструючи, що духовність поета є глибоко християнською, але не конфесійно-догматичною, а радше морально-євангельською, народною, заснованою на живому спілкуванні з Богом.

Кардинальне питання, яке прагнув розв'язати своєю монографією Іван Кідещук, – це проблема релігійних поглядів Тараса Шевченка, його ставлення до віри в Бога, до християнства і до духовного сенсу людського буття загалом.

Загалом маємо підстави відзначити, що монографія Івана Кідещука «Молитви і псалми Тараса Шевченка» – вагомий внесок у релігійне шевченкознавство, що донедавна залишалося периферійним напрямом досліджень. Її актуальність визначається сучасним національним контекстом: поверненням української культури до власних духовних джерел, потребою переосмислення Шевченка не як революціонера, а як пророка і християнина.

У працях Івана Кідещука постає широка й багатовимірنا панорама українського літературного та культурного життя Румунії – у конкретних фактах, іменах, подіях, у глибокій і водночас делікатній інтерпретації. Особливо вагомими є його студії, присвячені творчості Юрія Ракочі, Степана Ткачука, Івана Ковача, Василя Клима, Івана Негрюка, Михайла Волощука, Павла Романюка, Василя Цаповця, Дмитра Коренюка, Михайла Трайсти, Юрія Павліша та інших митців, які утверджували духовну самобутність українців Румунії.

(Продовження на 22 с.)

ШЛЯХЕТНИЙ ДУХ І СЛУЖІННЯ СЛОВУ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ІВАНА КІДЕЩУКА

(Продовження з 19 с.)

Пізнаючи свій край у всій повноті його історико-культурного буття, Іван Кідещук послідовно утверджувався як уважний і сумлінний дослідник, який здобув помітні результати в гуманітарній сфері, насамперед у фольклористиці. Ще в студентські роки він розпочав збирання народних творів, особливо надаючи перевагу гумористичному фольклору. Саме тоді, працюючи з українським і румунським матеріалом, написав свою першу наукову розвідку – «Анекдоти протесту», яку високо оцінив відомий літературознавець і критик Михайл Йордаке.

Усна народна творчість, передусім пісенна, посіла в науковому світогляді Івана Кідещука чільне місце: для нього вона – яскраве художнє явище й вираз національної самобутності, духовний код народу, його морально-етичний маніфест. Народна пісня, у розумінні дослідника, – живий літопис національної історії, носій пам'яті, засіб тяглості духовних і культурних традицій між поколіннями.

Невипадково, коли з'явилася нагода знову звернутися до фольклорних джерел, Іван Кідещук сприйняв її як знаковий момент своєї творчої біографії. Ця мить настала тоді, коли до Сучавського повіту прибула делегація освітан Вишницького району Чернівецької області. Її очільник – відомий просвітянський діяч, депутат Чернівецької обласної ради Дмитро Никифоряк – був глибоко вражений народними піснями у виконанні учнів українських сіл Сучавщини. Саме він і порадив Іванові Кідещуку записати, занотувати й опублікувати ці дорогоцінні перлини народної музичної творчості.

Іван Кідещук охоче відгукнувся на цю пропозицію. До нього приєднався знаний фольклорист-етномузиколог і композитор Кузьма Смаль (1935–2012), який мав значний досвід збирання народних пісень у різних регіонах України. Так розпочалася плідна співпраця, що поєднала ентузіазм дослідника з науково-музичним фахом мистця.

Діяльність Івана Кідещука – яскравий приклад того, як культурницькі традиції рідного середовища можуть стати органічною частиною наукового і творчого світогляду дослідника. Адже місцевий фольклорний репертуар виявився надзвичайно щедрим – і тематично, і жанрово. Цю багатогранність найповніше засвідчив збірник «Пісенні скарби Негостини» (Чернівці, 2006), укладений Іваном Кідещуком спільно з Кузьмою Сма-лем за підтримки Чернівецької обласної державної адміністрації в особі її голови Миколи Ткача.

Теоретико-практичною підмогою для дослідників стали попередні записи негостинських пісень, здійснені їхніми попередниками – Іваном Абрам'юком та Іваном Ребошапкою. Спираючись на цю спадщину, Іван Кідещук і Кузьма Смаль зуміли не лише відтворити пісенну традицію українців Румунії, а й надати їй наукового осмислення, гідного сучасної гуманітарної науки.

Професор Іван Абрам'юк (1907–1970) ще в 1928–1932 роках записав у рідному селі Негостині понад вісімдесят зразків пісенного фольклору, переважно від своєї сестри Параски. Серед них – пісні соціально-побутові, весільні, рекрутські, жартівливі, любовні та інші. Саме тому Івана Абрам'юка справедливо вважають першим збирачем і дослідником негостинського фольклору. У своїй науковій діяльності він послідовно дотримувався принципу, за яким із розрізнених фактів минулого, фрагментів пам'яті, що осіла в піснях, обрядах, звичаях, прагнув відтворити достовірний образ рідного села – його духовну історію, щоденний побут, морально-етичні засади життя.

Фольклорні записи Івана Абрам'юка врахував професор Іван Ребошапка, коли упорядковував збірник «Доробок поколінь» (1972). До цього видання увійшло майже сорок нових пісень, вісімнадцять із яких були опубліковані з нотами. «Маючи Абрам'юкові записи, – згадував учений, – я замислив здійснити своєрідний експеримент, щоб побачити, в якій мірі та в якому стані „дожили” в Негостині раніше записані пісні, які зміни постали в місцевому репертуарі, провівши у 1972 році друге „зондування” (прав-

да, далеко не вичерпне, на превеликий жаль) тамтешньої пісенної традиції. Результати навіть цього неповного „зондування” виявились надто задовільними: мені вдалося заново записати майже всі пісні Параски Абрам'юк».

Значення цього експерименту видатного фольклориста полягає не лише в тому, що він дозволив зафіксувати старі й нові пісенні зразки Негостини. Важливішим є те, що на його основі було вироблено оригінальну методику дослідження народної творчості локального осередку – одного села чи навіть усього мікрорегіону. Суть цієї методики полягає у порівнянні фольклорних зрізів, здійснених різними поколіннями збирачів у 1928–1932, 1972 та 2006 роках. Такий підхід уможливлює вивчення динаміки пісенного репертуару, його текстових і мелодійних трансформацій, ступеня варіативності та збереженості фольклорних одиниць упродовж майже

Іван Кідещук презентує свою книжку «Ключ висот». Серет, 16 грудня 2011 р.

восьми десятиліть – від покоління до покоління, від традиції до традиції. Це, без перебільшення, зразковий приклад історико-порівняльної фольклористики, що поєднує документальну точність із глибоким культурологічним змістом.

До збірника «Пісенні скарби Негостини», укладеного Іваном Кідешуком і Кузьмою Смалем та спорядженого трьома вступними передмовами, увійшло 140 зразків різножанрового фольклору – колядки й щедрівки, весільні, соціально-побутові й родинно-побутові пісні, балади, коломийки тощо. На основі скрупульозного аналізу текстів і мелодій упорядники встановили, що пісенна традиція Негостини за своїми художніми, тематичними й інтонаційними характеристиками близька до аналогічних фольклорних явищ, поширених у Глибоцькому та Сторожинецькому районах Чернівецької області.

Водночас дослідники звернули увагу на взаємовплив української та румунської фольклорних традицій, який виявляється насамперед у мелодичній структурі деяких пісень. Зокрема, у низці негостинських зразків відчутний відгомін румунської дойни – її тягучої мелодійності, емоційної задушевності, співучої ритміки. Цей синкретизм двох культур не розмиває національного обличчя українського фольклору, а, навпаки, збагачує його новими тембровими й емоційними відтінками, засвідчуючи природну відкритість і життєздатність народної творчості.

За тим самим принципом, що й «Пісенні скарби Негостини», невтомні збирачі народнопісенних перлин Іван Кідешук і Кузьма Смаль уклали й видали низку нових фольклорних збірників – «Буковино, рідний краю» (Чернівці, 2008), «Співай, моя Буковино» (Бухарест, 2009) та «Нема краю тихому Дунаю» (Бухарест, 2015). У цих виданнях продовжено головну мету попередніх праць – виявлення ще не зафіксованих або маловідомих варіантів народних текстів, що побутують у середовищі українців Румунії.

Під час фольклорних експедицій Іван Кідешук і Кузьма Смаль прагнули передусім зберегти для нащадків ті живі голоси народу, які з різних причин не потрапили до попередніх записів. Так, у передмові до збірника «Співай, моя Буковино» дослідник наголошував: «До видання залучено нові варіанти чи ще недруковані народні твори (всього 106 пісень), щоб поновити народну скарбницю перлинами, новозібраними в селі Негостина – колиці української пісенної культури Буковини, подарувавши шанувальникам українського мелосу пісенник „Співай, моя Буковино“, де до всіх пісень подаються нотні записи».

У цих словах – квінтесенція всієї діяльності Івана Кідешука й Кузьми Смалю, їхнього покликання і служіння. Адже значення пісенників полягає не лише у фіксації автентичних текстів, а й у науковому опрацюванні, збереженні, відновленні та поширенні духовної спадщини

українців Румунії, що постає як невід’ємний складник загальноукраїнського культурного простору.

На жаль, 3 квітня 2012 року обірвалося життя Кузьми Смалю – талановитого етномузиколога, композитора і співавтора пісенних збірників. Його відхід тимчасово призупинив роботу над продовженням великої фольклористичної місії, адже саме він здійснював нотації народних мелодій – той складник, без якого друкований пісенник утрачає повноту свого звучання. Та вже невдовзі зусилля Івана Кідешука підтримав чернівецький композитор Андрій Плішка (1944–2014), і завдяки цьому роботу було гідно продовжено.

Результатом цієї співпраці став виданий за фінансування Союзу українців Румунії збірник «Шевченко у піснях» (Сучава, 2014) – художньо-музичний вінок пошани Великому Кобзареві. Передмову до видання – «Слово-пісню Шевченка тільки серцем слухаєш» – написав Іван Кідешук. До збірника увійшли пісні на слова Тараса Шевченка, а також народні та авторські твори про нього, що побутують серед українців Румунії.

Особливо важливо, що окремим розділом у пісеннику представлено одинадцять пісень негостинського поета і композитора Михайла Волощука, чия творчість засвідчує глибоке народне вшанування постаті Тараса Шевченка. В одній із його пісень звучать промовисті рядки:

Шевченкові дороги ведуть і в Негостину,

Біля його статуї дзвенять пісні Дніпра.

Він тут живе щасливо, він має тут родину,

І шану негостинців, й поклін всього села.

Ці слова сповнені щирого почуття духовної спорідненості з Поетом. І справді – Шевченка знають і шанують у Негостині, в усій Румунії, у кожному куточку, де звучить українська пісня. Його ім’я живе не лише в серцях, а й у творах – музичних і літературних, у пам’ятниках і книгах, у монументальній двотомній праці професора Івана Ребошапки «Сторінки румунської шевченкіани», до якої включено і пісні про великого поета, створені румунськими авторами.

Публікація збірника «Шевченко у піснях» та урочисті його презентації стали органічною частиною загальнонаціонального вінка пошани до Кобзаря з нагоди 200-річчя від дня його народження. Це видання – символ духовної єдності українців світу, доказ того, що поетова пісня, народжена на берегах Дніпра, продовжує звучати і на берегах Дунаю.

Безперечно, фольклорні збірники, створені за участі Івана Кідешука та його соратників, залишаться надійним підґрунтям для майбутніх дослідників народнопісенної культури Буковини. Вони служитимуть і науковцям, і педагогам, і митцям – учителям-словесникам, викладачам університетів, студентам, керівникам хорових колективів, усім, хто плекає любов до української пісні та зберігає її живий голос у сучасному світі.

(Далі буде)

Микола ВЕГЕШ, Ірина Люба ГОРВАТ

ПРОМЕТЕЙ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

(Продовження з № 376)

НА ДОПОМОГУ КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

У зв'язку з цим слід ще раз наголосити, що звістку про надання автономії Закарпаттю і, особливо, про початок розбудови Карпато-Української держави урядом Августина Волошина з великим захопленням сприйняли українці в усьому світі. Про підтримку українського уряду й готовність усіляко допомагати його державотворчій діяльності свідчать сотні листів і телеграм національно свідомих українців із різних країн, що надходили до канцелярії Волошина. Крім моральної підтримки, українці США, Канади, країн Європи й Азії масово відгукнулися на звернення уряду А. Волошина та Української народної ради до українців зарубіжних країн із проханням про допомогу та із закликом до співпраці. Вони, зокрема, створювали різноманітні «Допомогові комітети», «Національні фонди допомоги Карпатській Україні», організовували збір коштів, медикаментів, продовольства тощо. З метою залучення необхідних для краю спеціалістів із різних галузей народного господарства 10 грудня 1938 р. було створене українське емігрантське бюро на Карпатській Україні, яке, як зазначалося в урядовому рішенні, «збирає й систематизує заяви українських емігрантів щодо служби в державних, громадських і приватних установах та закладах і надає карпато-українське підданство». Чимало вкрай потрібних молодій автономній державі фахівців із числа українських емігрантів отримувало карпатоукраїнське підданство і, відповідно, чехословацьке громадянство, що дозволяло їм легально працювати в Закарпатті¹.

На прізвище А. Волошина надходили сотні листів, автори яких просили дозволу прем'єра на одержання громадянства, висловлювали бажання працювати на благо розбудови Карпатської України. Листи писали фахівці з різних галузей знань, доля яких закинула за межі України. Переважна більшість листів надходила від колишніх воїнів УГА, членів ОУН, які у свій час емігрували за кордон, нама-

гаючись уникнути польського і більшовицького терору. Колишній полковник царської армії Ф. Юр'єв, який проживав у Німеччині, просив прийняти його на роботу у галузі юриспруденції. Він мав вищу військову і юридичну освіту, тривалий час працював суддею, слідчим, прокурором². С. Федоров у листі до А. Волошина перерахував усі посади, що посідав протягом життя: «доктор права, інженер-економіст, воєнний та морський воздухоплаватель, полковник війська Кубанського, Армії Української та інженерних військ бывшего російського флоту та морського відомства»³. Однак дозволу приїхати в Карпатську Україну він не одержав.

10 грудня 1938 р. до міністерства закордонних справ ЧСР надійшов лист від М. С. Павленка, який на той час проживав в Ірані. Він пропонував свої послуги як випускник Харківського сільськогосподарського інституту і спеціаліст по меліорації. «Коли країна має надібність у фахівцях, я радо прибуду на Ваш дозвіл»⁴ – писав він. А. Волошин відповідав: «В нас много безробітних, евакуація, може пізніше буде краще?»⁵. Запропонував свої послуги автономній країні харків'янин Б. Тесленко, який з 1937 р. проживав в Ірані. Він був відомим вченим. В 1932 р. Б. Тесленко захистив дисертацію і здобув ступінь доцента кафедри іранської філології. Водночас був членом-кореспондентом Всеукраїнської Наукової Асоціації Сходознавців і брав участь у двох дослідних експедиціях до країн Середньої Азії. Активна наукова діяльність не заважала Б. Тесленку не менш активно займатися політичною діяльністю в рядах нелегальної ОУН⁶.

Запропонували свої знання і досвід відомі архітектори, що проживали у різних країнах світу. Так, інженер і архітектор з Праги С. Дзидз надрукував у «Новій свободі» статтю «Де має бути столиця Карпатської України», в якій доводив за необхідне «столицю... вибудувати такою, аби була гідна тої назви та була гордістю українського народу»⁷. Автор статті писав про неабияке значення географічного місця розташування Хуста, адже «столиця знаходиться при головних шляхах, які його сполучатимуть зі

¹ Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами. Ч. 2. С. 88.

² ДАЗО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 5.

³ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 2.

⁴ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 1.

⁵ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 2.

⁶ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 5.

⁷ Нова свобода. 1939. 15 лютого.

світом внутрішнім та зовнішнім»⁸. Мав бажання допомогти Карпатській Україні автор першої книги про українську архітектуру М. Шумницький, який з 1921 р. проживав у Франції. У листі до А. Волошина він писав, що зробить все від нього залежне, «аби Хуст перетворився у велике модерне місто»⁹.

Випускник Української Господарської Академії в Подебрадах П. Манченко подав прохання «о іменування до помічної вчительської служби на Карпатській Україні»¹⁰. виявили бажання працювати на благо краю В. Акіндінов з Поділля¹¹, Г. Шолудька з Харбіна¹², А. Бібіков з Києва¹³. Ю. Городянин-Лісовський брав активну участь в боротьбі проти більшовиків, а в 1924–1931 рр. «відсидів в большевицькій тюрмі»¹⁴. Яка в нього була професія – невідомо. О. Красицький, що проживав у Відні, писав А. Волошину: «Слідкуючи за віденськими радісними звітами про події на Закарпатті, збулася знову у мене надія, іще раз послужити нашому нещасному народові і моїми скромними силами хоч і мікроскопічно причинитись до воскресення належних йому прав»¹⁵. І таких прикладів можна навести чимало. Вони свідчили про те, що українці, доля яких закинула в різні куточки світу, щиро хотіли допомогти Карпатській Україні у складний для неї час. Однак, у переважній більшості, А. Волошин відповідав відмовою. На прохання Фершмана, він відписав: «Не можемо Вашу просьбу прихильно полагодити»¹⁶. Інженеру М. Григор'єву

теж було відмовлено у зв'язку з тим, що «вільних місць в державній службі досі нема»¹⁷. Отже, незважаючи на брак висококваліфікованих кадрів, уряд Карпатської України робив ретельний відбір із великої кількості бажаючих прислужитися молодій автономній державі.

Особливу активність та братню солідарність із закарпатцями виявляли українці Галичини, які вбачали в Карпатській Україні провісника цілої соборної України і в розбудову якої теж хотіли зробити свій внесок. Упродовж усього короткочасного існування Карпато-Української держави закарпатці постійно відчували моральну підтримку й матеріальну допомогу з боку галичан. Зокрема, незважаючи на репресивні заходи польських властей, вони сотнями нелегально переходили польсько-чеський кордон, щоб особисто запропонувати молодій автономній державі свої знання, набутий досвід і свої руки. В урядових структурах автономного краю в центрі і на місцях, в українських школах і національно-культурних осередках, у народному господарстві й сілових загонах самовіддано працювали й діяли сотні галицьких українців¹⁸.

Члени львівської Політичної Колегії, що зібрались в Данцігу, 19 листопада 1938 р. теж обговорювали питання допомоги Карпатській Україні. Вони прийшли до висновку, що «Галичина могла б вислати сирових кооператорів, учителів, інженерів і шоферів»¹⁹. О. Думін писав у листі до А. Волошина: «1) яких фахівців було би потрібно Карпатській Україні? 2) в якій кількості з підвищених фахів? 3) якими дорогами вони мали б пробиратись на Карпатську Україну? Прямо через гори, чи через Німеччину, Словаччину, Чехію?»²⁰. Чи відповів А. Волошин на лист О. Думіна – невідомо. Підтримка уряду А. Волошина була виявлена в сотнях листів, авторами яких були галичани. Вони писали про свою готовність всіма силами і набутим досвідом допомагати розбудові молодій автономній країні. Галичанин Орест Зозуля просив зарахувати його до головної фінансової дирекції в Хусті²¹.

Святковий мітинг на День Злуки.
Хуст, 22 січня 1939 року. (<https://pravdaye.com.ua>)

(Продовження на 26 с.)

⁸ Там само.

⁹ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 3. Спр. 173. Арк. 53.

¹⁰ ДАЗО. Ф. 17. Оп. 2. Спр. 369. Арк. 2.

¹¹ ДАЗО. Ф. 17. Оп. 2. Спр. 344. Арк. 1.

¹² ДАЗО. Ф. 17. Оп. 2. Спр. 372. Арк. 1.

¹³ ДАЗО. Ф. 17. Оп. 2. Спр. 346. Арк. 1.

¹⁴ ДАЗО. Ф. 17. Оп. 2. Спр. 372. Арк. 1.

¹⁵ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 52. Арк. 4.

¹⁶ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 3. Спр. 87. Арк. 17.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Див.: Вегеш М.М. Карпатська Україна 1938–1939 років. Т.І. С. 196–215.

¹⁹ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 3. Спр. 173. Арк. 15–16.

²⁰ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 3. Спр. 173. Арк. 17.

²¹ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 3. Спр. 173. Арк. 19.

ПРОМЕТЕЙ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

(Продовження з 25 с.)

Прохання прислужитися Карпатській Україні висловили галичани Іван Голик, Антон Мисишин, Теодор Федусь, Тома Дацьків, Іван Михайлюк. Колишній воїн УГА Омелян Лисняк, що проживав у Пряшеві, писав: «Я, нижчепідписаний ... осмілюсь запропонувати свої послуги, щоб ще послужити своєму народові»²². Багато воїнів УГА після поразки визвольних змагань були змушені емігрувати за кордон і наприкінці 30-х років проживали в Чехословаччині, Німеччині, Англії, США. Іван Вовк писав із Франції, що буде в пригоді Карпатській Україні як інженер за фахом. Він мав досвід роботи «на залізниці, або на електровнях, чи споріднених галузях»²³. Іван Цимбал з Підгайців пропонував свої послуги як колишній «член військової поліції в Тернополі» і який «відзначався, як дуже цільний стрілець»²⁴.

У березні 1939 р., тобто напередодні відкриття Сойму Карпатської України, Олена Кисілевська з Коломиї писала А. Волошину: «Дозвольте Вам, яко батькові народу, зложити щирі привітання з приводу відкриття першого карпато-українського Сойму та з нагоди цієї світлої для всіх українців на світі радісної хвилі висловити свої побажання ще більших успіхів, ще більшої перемоги»²⁵. Галичани, що входили до складу організації «Молода Україна», 5 березня 1939 р. писали з Парижа: «Щастя Вам, Боже, Каменярі Закарпаття! Починаєте працю в велику днину Шевченківських роковин. Дух нашого Пророка благословить Вас на будову «вольної, нової

Карпатська Україна, село Ясіня на шпальтах часопису *National Geographic* 1938 року. (<https://argumentua.com>)

Святкова брама у Хусті під час виборів до Сойму Карпатської України, 1939 р. (<https://pravdaye.com.ua>)

сім'ї», а кожне серце українське ділить з Вами щастя і радість незабутнього 9 березня 1939 року. Хай живе Україна!»²⁶.

Для того, щоб уникнути нових судових процесів, уряд А. Волошина ще в листопаді 1938 р. видав відозву «Проти нерозважної еміграції», яку опублікували відразу всі українські газети. Однак нелегальні переходи кордону не припинялися. Одна за одною з'являлися інші перестороги. Подібну заяву під назвою «Остерігаємо перед легководушною еміграцією» розповсюдила Українська Пресова Служба в Берліні: «В останній час повторюються випадки, що наші люди переходять кордони не маючи на це конкретні документи. Вони скоріше чи пізніше попадають в руки чужинецької поліції і носять всі наслідки свого нерозважливого поступку»²⁷. Про такі випадки писав В. Гренджа-Донський: «Наражаються ці втікачі на небезпеку, бо чеська жандармерія переловлює і просто без нашого відома відсилає назад. Були і такі випадки, що передають їх полякам, а ті карають їх тяжко»²⁸.

(Далі буде)

²² ДАЗО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1.

²³ ДАЗО. Ф. 1148. Оп. 1. Спр. 293. Арк. 1.

²⁴ ДАЗО. Ф. 17. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 6.

²⁵ ДАЗО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 2.

²⁶ Діло. 1938. 30 листопада.

²⁷ Нова свобода. 1938. 11 грудня.

²⁸ Гренджа-Донський В. Щоденник. Твори. Т.VIII. Вашингтон, 1987. С. 80.

Алла АНТОФІЙЧУК

ТВОРЧИЙ ПІДХІД ДО УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ІДЕЇ, ЩО ОЖИВЛЯЮТЬ СЛОВО

Українська мова – це жива пам'ять народу, його пісня й душа. Для вчителя вона завжди більше, ніж навчальний предмет. Через слово педагог відкриває дітям красу світу, виховує чуття гармонії, навчає думати і відчувати. Щоб мова залишалася близькою й зрозумілою сучасним учням, урок повинен бути теплим, динамічним, наповненим творчістю. Саме така атмосфера пробуджує в дитині бажання пізнавати рідне слово, відчувати його силу й мелодію.

Творчий підхід у мовному навчанні народжується з внутрішнього стану вчителя – з уміння дивитися на звичайне завдання по-новому. Коли вчитель допомагає учневі побачити слово в русі, у кольорі, у дії, навчання перетворюється на відкриття. Дитина починає працювати із зацікавленням, прагне висловитися, відчувати смисл кожного вислову. Такий урок формує не механічне запам'ятовування, а глибоке усвідомлення мови як частини власного світу.

Творчість може проявлятися у різних формах. Інколи вона народжується під час мовного театру, коли учні інсценізують скоромовки чи фразеологізми, грають уривки з улюблених творів, експериментують із інтонацією й виразністю. Інколи це спільна робота над «картою настроїв слова», коли школярі підбирають кольори, звуки й асоціації до певного слова, наприклад, **свобода, дружба, надія**. Такі вправи допомагають побачити, що кожне слово має свій характер, емоцію, навіть музику.

Ефективними є невеликі проекти, коли учні створюють плакати, буктрейлери чи короткі відео, наприклад, до Дня української мови. У центрі може бути одне слово: **добро, єдність** тощо. Завдання полягає в тому, щоб показати, як це слово живе у вчинках, у культурі, у щоденному житті людини. У старших класах можна провести мовне дослідження – справжній «детектив» про походження слова, його давні значення, подорож у словниках і текстах минулих століть. Такі заняття виховують повагу до мовної історії й відчуття причетності до спільної спадщини.

Дуже широко постає вправа «Лист до слова». Учні обирають улюблене українське слово й пишуть короткий лист, в якому пояснюють, чому саме це слово особливе. У цих рядках оживає мовне відчуття та особистий зв'язок з рідною мовою.

Справжній творчий урок починається з учителя. Його тон, енергія, захоплення стають для дітей прикладом. Якщо педагог говорить про мову з теплотою, вона починає звучати по-особливому. У класі з'являється атмосфера, у якій хочеться шукати нові слова, ставити запитання, творити власні вислови. Так формується любов до українського слова – не через обов'язок, а через зацікавлення й радість відкриття.

Мова оживає тоді, коли дитина її чує, вимовляє, малює, співає, відкриває в ній сенс. Завдання вчителя – зробити так, щоб слово стало подією в душі дитини, джерелом натхнення і духовної сили. Бо кожен, хто вчить мови з любов'ю, допомагає учневі знайти власний голос і відчувати себе частиною великого українського світу.

Пропонуємо методичні ідеї для творчих вправ і словникової роботи.

1. Учнівський словничок «Дорогі мені слова».

Мета завдання – розвивати емоційно-ціннісне ставлення до українського слова, збагачувати мовлення учнів, формувати усвідомлення того, що мова є джерелом особистих і національних смислів, а також стимулювати творче самовираження через слово.

Учні укладають власний словничок **«Дорогі мені слова»**, добираючи ті слова, які мають для них особисте значення: **мама, хата, друзі, світло, надія**. До кожного слова вони подають коротке тлумачення своїми словами, пишуть кілька речень чи асоціацій, добирають малюнок або символ, що найточніше передає його зміст і настрій. Роботу можна виконати індивідуально або об'єднати результати всього класу.

Результат: індивідуальний зошит, спільний плакат чи хмарка слів «Класний словник теплих слів».

2. Проєкт «Живе слово».

Мета: формувати відчуття краси та емоційної глибини українського слова, розвивати мовне чуття, збагачувати активний словник школярів, виховувати уважність до змісту і звучання мовних одиниць, пробуджувати інтерес до повсякденного вживання виразної, змістовної, етичної лексики.

(Продовження на 28 с.)

ТВОРЧИЙ ПІДХІД ДО УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ІДЕЇ, ЩО ОЖИВЛЯЮТЬ СЛОВО

(Продовження з 27 с.)

Щодня учні обирають одне красиве українське слово(до прикладу, **лагідність, гідність, промінь, оберіг, вдячність**) й намагаються вживати його в різних висловах, діалогах, записах. Наприкінці тижня обговорюють, як змінилося їхнє ставлення до цього слова, які емоції та відчуття викликає.

Результат: створення «словесного щоденника» або спільного плаката «Слова тижня», розвиток мовної культури учнів, підвищення їхньої чутливості до слова, зміцнення позитивного емоційного зв'язку з українською мовою.

3. «Мовна палітра».

Мета: розвивати асоціативне мислення, збагачувати образність і виразність мовлення, тренувати вміння поєднувати різні сенсорні відчуття зі словом, формувати індивідуальний стиль опису.

Учні добирають до заданого слова кольори, запахи, звуки, образи.

Наприклад:

осінь – жовто-рудя, пахне листям, шелестить;

річка – срібна, співає, тече;

радість – яскраво-жовта, дзвенить, гріє.

Результат: сформовані асоціативні ряди, які збагачують мовлення; створені учнівські мініюписи, що демонструють індивідуальне бачення слова; розвиток вміння передавати емоційно-образний зміст через мовні засоби. Учні вчать створювати короткі художні замальовки, використовувати сенсорні деталі, відчувати виразні можливості слова.

4. «Мовні пригоди» (квест або гра).

Мета: розвивати інтерес до української мови через ігрові форми роботи, формувати навички мовленнєвої творчості, удосконалювати вміння працювати в групі, активізувати мовні знання (лексичні, фразеологічні, орфографічні), тренувати швидкість мислення та мовну кмітливість.

Підготуйте завдання у вигляді станцій:

- відновити прислів'я;
- знайти «загублені» слова у тексті;
- скласти коротку розповідь із трьох випадкових слів;
- розгадати мовну загадку чи анаграму.

Результат: у фіналі учасники створюють спільний

мовний продукт – «Пароль Дня української мови», тобто красивий, влучний або символічний вислів, який клас обирає колективно. Учні демонструють вміння застосовувати мовні знання у творчих ситуаціях, працювати командно, формулювати оригінальні вислови та робити мовні узагальнення у цікавій інтерактивній формі.

5. «Етимологічний детектив».

Мета: розвивати пізнавальний інтерес до української мови, формувати вміння працювати з різними джерелами інформації (етимологічними словниками, довідниками, інтернет-ресурсами), поглиблювати знання про походження українських слів, збагачувати словниковий запас, удосконалювати навички усної та письмової презентації результатів мовного дослідження.

Кожен учень досліджує походження одного слова (наприклад, **калина, господар, ікона, вишиванка**), знаходить цікаві факти, давні форми, прислів'я з цим словом.

Результат: опрацьований матеріал подають у вигляді сторінки спільного класного альбому «Життя слова». Учні презентують свої «мовні розслідування», демонструючи вміння упорядковувати мовну інформацію, робити узагальнення й відкривати для себе глибинний сенс українських слів.

6. «Слово в серці».

Мета: поглиблювати емоційно-ціннісне ставлення до рідної мови, розвивати вміння виражати власні почуття й переживання через слово, формувати навички створення власних висловлювань у художньо-публіцистичному стилі. Вправа сприяє розвитку мовленнєвої творчості, вміння персоніфікувати поняття, будувати зв'язний текст і презентувати особистий досвід.

Учні обирають слово, що має для них особливе значення, і пишуть короткий твір, лист-подяку або невеличку історію, у якій пояснюють, чому це слово важливе, які асоціації чи спогади воно викликає.

Результат: творчі роботи оформлюють як матеріал до стінної газети, читають уголос або представляють під час класної презентації. Це формує атмосферу поваги до українського слова, підтримує емоційний зв'язок із мовою й розвиває вміння артистично подати власний текст.

7. «Мовний календар».

Мета: формувати стійку щоденну мотивацію до вивчення української мови, розвивати інтерес до слова, розширювати словниковий запас, стимулювати творче мислення й відповідальність за спільний мовний проєкт. Вправа сприяє створенню в класі мовного середовища, у якому кожен день пов'язаний із новим словом, висловом або коротким мовним завданням.

Учні класу укладають спільний настінний календар, у якому на кожен день подано красиве слово або вислів українською мовою. Можна доповнити ілюстрацією, цитатою, мінізавданням («склади речення з цим словом», «намалюй асоціацію», «добери синонім» тощо).

Результат: готовий «Мовний календар» стає постійною частиною класного простору та працює як щоденне мовне нагадування. Учні поступово збагачують словник, звикають до щоденного контакту з українським словом і беруть участь у спільному творчому проєкті, що підтримує інтерес протягом тривалого часу.

8. «Слово – друге життя».

Мета: допомогти учням відчувати тяглість і глибину української мовної традиції, розвинути повагу до мовної спадщини та навички свідомого слововживання. Вправа спонукає звернутися до давніх або рідковживаних слів, зрозуміти їхнє первісне значення та знайти для них природне місце в сучасному контексті. Таке завдання формує мовну, культурну й історичну компетентності, навчає бачити слово як носій культури.

Учні обирають старовинне або рідковживане слово (**обійстя, бистринь, знемога, мавка, дужий, світоч, розмай**), дізнаються його значення та складають сучасне речення, де воно звучить природно.

Таке завдання поєднує мовну й культурну компетентність.

Результат: учні створюють індивідуальні мовні картки або короткі текстові роботи, які можна об'єднати у спільний класний «Словник відроджених слів». Такий матеріал демонструє, як давні слова отримують нове життя в сучасному мовленні, і формує вміння творчо працювати зі словом та його історією.

9. «Моя мала енциклопедія українських слів».

Мета: сформувати в учнів вміння самостійно досліджувати слово, працювати з лексикографічними джерелами, розвивати мовне чуття, аналітичні на-

вички та творчу уяву. Проєкт спрямований на поглиблення знань про українську лексику, зокрема походження, значення і культурне забарвлення слова. Довготривала робота навчає планувати власну діяльність і відповідально виконувати її частину в колективному проєкті.

Кожен учень створює авторську сторінку майбутньої енциклопедії: добирає цікаве українське слово, визначає його значення, з'ясовує етимологію, подає приклади вживання, складає власне речення та оформлює матеріал малюнком або символічною ілюстрацією.

Результат: спільна «Мала енциклопедія українських слів» у вигляді книжечки, альбома, електронної презентації або PDF-видання. Готовий продукт стає, будучи підсумком тривалої роботи, слугує цінним навчальним ресурсом, який учні можуть презентувати, поповнювати й використовувати надалі як мовний довідник власного авторства.

10. «Мовні діалоги поколінь».

Мета: підтримати родинну пам'ять і зміцнити зв'язок поколінь через спільне осмислення мовної спадщини сім'ї. Вправа допомагає учням усвідомити, як мова живе в родинному середовищі, як передаються улюблені вислови, приказки, пісенні рядки та які цінності вони зберігають. Завдання формує повагу до традицій, мовну спостережливість і вміння бачити у слові культурний досвід своєї родини.

Діти записують кілька улюблених висловів, пісенних рядків або приказок, які часто вживають їхні батьки чи дідуся й бабусі. Потім обговорюють, як ці вислови передають характер української мови та родинні цінності.

Результат: створений класний «Родинний мовний зошит» або виставка сімейних висловів. Матеріали можна оформити як мініальбом, фотоколлаж чи аудіозбірку. Проєкт стає особистісно значущим і допомагає учням усвідомити цінність родинного мовного спадку.

Запропоновані творчі вправи допомагають перетворити урок української мови на простір живого спілкування зі словом. Кожна з них відкриває учням нові грані рідної мови: емоційні, історичні, образні, родинні. У таких завданнях поєднано гру й дослідження, особистий досвід і мовну традицію, самовираження й опанування змісту. Творчий підхід дозволяє дітям відчувати українську мову як невичерпне джерело смислів, а вчителів – стати провідником у цьому світі.

Степан К. Д. ТРАЙСТА

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ

12 УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ У ВІЙНІ

Збірка оповідань «Механізми захисту 12 українських письменників у війні», перекладена румунською мовою Михайлом Гафією Трайстою, відкриває перед читачем вікно у світ, розірваний війною, де слово залишається bastionом гідності та стійкості. Книга, координувана Вікторією Матіушою, Флоріном Лезереску та Алексом Попеску, видана у 2025 році видавництвом Ясського музею літератури, об'єднує літературний і життєвий досвід дванадцяти українських авторів, які перед лицем терору та щоденної травми обрали захищатися не лише зброєю, а й словом. Ця збірка пропонує румунському читачеві не просто розповіді про війну, а й свідчення про силу літератури зберігати ідентичність, пам'ять і людяність у часи, коли вони здаються під загрозою.

Катерина Бабкіна, Роман Буданов, Сергій Демчук, Тамара Дуда, Анюта Гальперіна, Олена Герасим'юк, Ганна Городецька, Олександр Ірванець, Павло Казарін, Павло Матюша, Валентин Поспелов та Тея Саніна звучать на сторінках цієї книги голосами, які поєднують мужність із саморефлексією, біль із прозорливістю, страх із надією. Дехто з них воював безпосередньо на фронті, переживаючи перші дні війни з адреналіном та відчаєм тих, хто стикається із смертельною небезпекою, тоді як інші обрали боротьбу через слово, перетворюючи травму на літературу і знаходячи в писанні механізм захисту власного розуму та душі. Їхні історії не є художньою вигадкою, а фрагментами життя, прожитого день у день, де кожна деталь, кожна емоція, кожен жест сповнені значенням і тривожною автентичністю.

Книга показує, що механізми захисту – це не лише психологічні реакції або інстинкти виживання, а й культурні та моральні акти. Література стає простором, у якому травма перетворюється на свідчення, страх стає зрозумілим, а мужність відновлюється. Через ці тексти війна перестає бути лише географічним або військовим конфліктом; вона стає силою, яка формує свідомість і душі, переосмислює ідентичність і солідарність у спільноті, що перебуває під тиском існування.

Кожна сторінка дихає страхом, втратою, невизначеністю, але водночас невидимою силою, що народжується зі слова та прагнення вижити з гідністю. У цьому сенсі книга стає більше ніж просто збіркою прози чи есеїстики; вона є свідченням сучасної української реальності, мостом між сучасною українською літературою та румунським читачем, заклик до емпатії та роздумів, підтвердженням того, що література сама по собі може бути формою опору. Випущена в рамках фестивалю

FILIT 2025, книга набуває також виміру культурної події – моменту зустрічі між жорстокою реальністю війни та чутливим світом читача, який дивиться здалеку, але запрошений зрозуміти, відчувати і навчитися з досвіду тих, хто переживає кожен день під тінню конфлікту.

Оповідання Катерини Бабкіної «Усе далі від знайомого берега» – це рефлексивна, глибоко особиста розповідь про життя під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Авторка описує втечу з країни, труднощі та страхи на кордоні, а також дрібні моменти людяності й доброти, які підтримували її під час небезпеки. Через спогади, які пам'ять романтизувала та згладила, Бабкіна досліджує процес нормалізації болю, страху й травми, а також пошук ідентичності та сенсу в новому житті. Це оповідання про виживання, внутрішню стійкість і постійний дрейф у невідоме, де знайомий берег уже недосяжний.

Оповідання Романа Буданова – автобіографічний текст, що поєднує дитячі травми, музичні експерименти та жахи війни на Донбасі. Автор згадує дитинство у шахтарському селищі, гру «собачий кайф», страх перед похоронною музикою та химерний запис «Пісні мертвих», який формував його сприйняття звуку. Ці ранні переживання страху перетинаються з жахами сучасної війни: вибухи, постріли, дрони-камікадзе та загибель побратимів. Буданов пояснює своє бажання писати горор як спосіб передати універсальний страх перед невідомим і смертю, що особливо відчутний на війні.

Оповідання Сергія Демчука «Риба і сонце» поєднує фронтові будні на Донбасі з інтимними спогадами дитинства. Перша частина описує ремонт танка, туман і сонячне світло над містом, напругу та втому військових, хаос техніки й оточення. Друга частина переносить читача в спокійні спогади про рибалку та маленькі радощі дитинства, які контрастують із жорстокою реальністю війни. Твір пронизаний психологічною глибиною героя та символічним значенням сонця й риби як джерел надії та спокою.

Оповідання Тамари Горіха Зерня «Матіоли» – лірично-реалістичний щоденниковий наратив, у якому авторка переплітає спогади дитинства, особисті переживання та сучасну реальність війни. Головна героїня шукає спокій серед хаосу, згадує перші юнацькі почуття, переживає страхи й відповідальність за дітей під час бойових дій. Текст наповнений деталями життя, запахами матіоли, страхом і водночас надією, силою волі та вірою в перемогу.

Оповідання Анюти Гальперіної «Пам'ять та любов» – щоденниковий нарис, де авторка описує життя під час війни через особисті переживання – страх, тривогу, турботу про сім'ю та вагітність. Показано повсякденність під обстрілами, організацію укриття, пошуки новин і контактів із рідними в окупації. Центральною темою є любов – до дітей, близьких і країни – як справжнє «укриття» у часи війни. Авторка поєднує буденне й надзвичайне, демонструючи, як війна загартовує людяність.

Оповідання Олени Герасим'юк «Прогулянка Києвом» – особистий літературний щоденник війни. Авторка веде читача через ранковий Київ після масштабного обстрілу, поєднуючи інтимні спогади, досвід медичної волонтерки та спостереження за життям міста. Через образи диму, уламків і пожеж показано, як люди намагаються вижити, зберегти людяність і знаходити моменти спокою та краси. Твір про стійкість, надію та здатність цінувати прості радощі.

Оповідання Ганни Городецької «Боривітер» розповідає про екскурсивку Софійського собору, яка веде екскурсії, але несподівано опиняється в умовах війни. Авторка описує евакуацію до Чернівців, нове життя під час бойових дій і допомогу біженцям. Кульмінація – зустріч із жінкою-біженкою з Маріуполя, що відновлює символічний зв'язок із рідним містом. Тендітний птах-«боривітер» стає символом сили, стійкості та здатності долати труднощі.

Есе Олександра Ірванця «Війна понад тисячу днів» описує перебування автора на початку вторгнення у лютому-березні 2022 року, життя у зоні бойових дій під Ірпенем, евакуацію, страх переселенців. Ірванець порівнює сучасну війну з історичними війнами, демонструє, як війна пронизує культуру та свідомість, і показує роль слова та мистецтва як засобу опору. Твір поєднує документальні нотатки, есеї та поезію, передаючи зовнішні події й внутрішні переживання автора.

Твори Павла Казаріна – щоденникові та есеїстичні спостереження з війни, де через конкретні образи – дівчину з села Озера, чоловіка на зруйнованому будинку, військових на блокпостах – показано мужність, лю-

дяність і здатність знаходити радість навіть у трагедії. Казарін розкриває психологію війни, дисципліну, адаптацію до невизначеності й героїзм українських військових, поєднуючи документальність, глибоку психологізацію та увагу до повсякденних деталей.

Твір Павла Матюші «Ігорьок» розповідає про восьмирічного хлопчика, який пережив війну, евакуацію та обстріли. Через описи страху, втрати дому та героїчних вчинків Ігоря автор показує мужність, витримку та силу дитячого духу. Поведінка Ігоря впливає на дорослих, зокрема на оповідача, який пізніше вступає до армії. Твір підкреслює важливість пам'яті, людяності та взаємодопідтримки під час війни.

Оповідання Валентина Поспієлова «Присутній» – інтимна розповідь про зустріч двох людей у барі, де час і простір зупиняються. Головний герой – колишній військовий – веде внутрішню розмову з жінкою, яка розуміє його без слів. Через репліки, мовчання та спогади про війну розкривається психологічна близькість, самотність і травми. Твір про спостереження, присутність і людську взаємність після війни.

Оповідання Теї Саніної «Нічний візит» розповідає про жінку, яка разом із сім'єю тікає від війни з Києва на захід України. Героїня переживає втому, страх і тривоги після обстрілів, намагається відновити спокій, доглядає дітей. Несподіваний нічний випадок із кажаном показує важливість підтримки й близькості. Твір поєднує щоденне життя, страх війни та миті спокою й тепла.

Ці твори створені в умовах активного бойового конфлікту та повсякденної небезпеки, часто під обстрілами або безпосередньо на фронті, що робить їх не лише художнім, а й документальним свідченням. Автори передають власний досвід війни, страх, втому, біль і втрати, а водночас демонструють стійкість, мужність, силу волі та здатність знаходити людяність у найекстремальніших умовах. Вони фіксують побут, побоювання та героїчні вчинки як цивільних, так і військових, описують евакуації, повсякденні обов'язки, миті спокою й близькості, а також символічні моменти, що підтримують надію й внутрішню рівновагу. Слово для цих авторів стає фронтом і засобом опору, засобом пережити травму і водночас передати досвід іншим. Через літературні образи війни, документальні деталі та психологічну глибину вони створюють унікальний хронотоп, де життя й смерть, страх і надія, буденність і героїзм переплітаються. Усі ці твори свідчать про те, що українські письменники не лише описують війну, а й живуть нею, борються і виживають у реальному часі, поєднуючи фронтову стійкість із творчим словом, яке стає свідченням часу, пам'яттю й надією для читачів.

Лариса Міхаєла ТРАЙСТА-ІСПАС

КРІЗЬ СУМ І БІЛЬ

Ключ серця

У серці поета
захований ключ –
не з металу, а з тіней і світла,
зі снів, що пахнуть хлібом,
і з тиші, в якій чути кроки предків.

Він відмикає двері,
за якими світ не чорний і не білий,
а сповнений безмежних відтінків,
як українське небо перед грозою.

У серці воїна
захована любов –
палка, мов пшениця в липні,
і вперта, як трава,
що проростає крізь бетон.

Слово і зброя
сплітаються в єдину руку:
одна плекає життя,
друга відтинає темряву.

І коли на обрії
розквітають багрянці світанки,
поет стає воїном,
воїн – поетом,
а ключ у їхніх грудях
відчиняє небо,
щоб Україна
могла дихати.

Поезія синього дотику

Поет мусить бодай один раз
торкнутися пальцями синього неба.

Не в уяві – насправді,
коли світанок ще не розчесав хмари,
а вітер не розбудив вулиці.

Торкнутися –
і побачити, як на шкірі

залишається глибоке,
синє-пресинє чорнило неба.

Тоді він може писати
справжню поезію,
чисту, як джерельна вода,
святую, як молитва матері.

Про дитинство –
де сонце заходить у ріки,
про кохання –
що пахне яблуневим цвітом,
про мир –
що дихає травами після дощу,
і про вільну Україну,
яка зберігає небо
в кожному серці.

Чорнило – кров поезії

Синє чорнило рветься з пальців,
як жила, розпорена власним серцем.
Воно не падає на сторінку –
воно вливається в неї,
забираючи твоє дихання, твою плоть.

Слова розривають горло,
стікають по грудях,
кожна буква – удар ножа,
кожна риска – тріщина у кістках світу.

Тиша гине під вагою крові,
сторінки темніють від власного страждання,
а чорнило сміється крізь біль –
воно живе твоєю смертю.

Рука, що пише, тремтить і вмирає,
бо рука, що створює поезію,
не має права на життя.
Кров замінює чорнило,
а чорнило – твою душу.

Кожен рядок – крик,
кожен абзац – розп'яття.
І ти знаєш,
що поезія ніколи не прощає,
що вона питає лише одне:
віддай свою кров,
і вона народить вічність.

Ольга ПАВЛЮК

* * *

Завжди шукаю радощі...
Навколо, десь, далеко...
І у собі шукаю, – в думках і своїй душі...
Наповнюю себе усіма радощами Світу...
Наповнюю, щоб через край
Їх виплеснути,
Заполонивши усе навкруг...
І, збираю, збираю радощі
Усі, що навколо, в душі
Ті, що у спогадах, в думках та у душі моїй...
Збираю..збираю.., наповнюю
Себе через край...
Щоб жити у Світі, Любові і Щасті
На цій прекрасній Землі...
Проходити шлях життя свого,
Який потрібно пройти.
Той шлях, що дарований Богом,
Щоб знову прийти у свій Дім...
Туди, звідки вийшла
У життя земне, щоб нести світло й радість,
Нести, прославляючи Бога,
Незважаючи на страждання,
Незважаючи ні на що!..
Бо ніхто і ніщо не зможе
Завадити там, де є Бог!
Де є Світло і Радість, де є сила Життя!

* * *

Усе, що відчуваю...
Про то ніхто не знає
Всі почуття мої і є – моє життя...
В цих почуттях живу
і мої мрії,
мої бажання,
і щастя,
і радощі,
і хвилювання,
і розчарування...
І небо з хмарами,
і вітер,
і чиста блакить...
І зорі.. зорі... усі зорі
і край ночі бездонний...
І вишня із мого дитинства...
І любий липень...
І почуття, які сплелись,
злились в мені у те єдине,
що і складає все моє життя...

Ганна ЗЕЧУ

* * *

Я сьогодні готую майбутнє
Для своїх діточок незабутніх,
Я увагою їх огортаю,
І всілякого щастя бажаю.
Я дивлюся їм пильно у очі,
І молюсь до глибокої ночі,
Я їм книги цікаві читаю,
Віру в диво та казку плекаю...
Свого часу для них не жалкую,
Бо це те, що їх душі рятує,
Бо це те, що не купиш за гроші!
Це скарби неземні, найдорожчі!
Добрі спогади – ліки від болю –
Я збираю для діток з любов'ю...
Те, що буде, для нас невідомо!
Лиш любов благ всіляких основа...
А коли я від втоми впадаю,
У молитві дітей обіймаю...

* * *

Ходила дівчина одна,
Скрізь на землі любов шукала,
Доволі пильною була,
У вікна й двері зазірала.
Ішла в театри і кіно,
У ресторани, та кав'ярні,
В палаци...але все одно
Ті пошуки були всі марні.
В крамницях, в різних бутіках,
На конференціях, в дорозі,
Шукала в фільмах і книжках,
У небі в спеку й на морозі...
До своїх друзів на поріг
Вона у відчаї входила,
Та раптом пригадала тих,
Яких зненацька пропустила.
І враз взяла вона квіток –
До рідної старої хати,
Де дав їй народитись Бог,
Там, де чекали мама й тато.
Вона як тільки увійшла,
Побачила батьків похилих,
Відчула – ось, любов жива,
І ті, які не розлюбили.
Це вірш, чи притча, все одно,
Але коли любов шукаєш,
Лиш зазирни в своє вікно,
І все одразу пригадаєш...

Мірча СТРЕЙНУЛ

ВОВК ГУЦУЛЬСЬКОГО КРАЮ

(Продовження з № 376)

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ НАРЕЧЕНИЙ ВОД

Вончік і Сидір вирушили зранку на плоті.

– Мені здається, що піде дощ, – сказав Сидір, коли вони опинилися посеред річки. – Мені не подобається та білувата хмара, що спускається на гори. А ти як гадаєш?

– Та про мене – нехай дощ іде скільки хоче! Лише б встигли з плотом... Завтра повертаюся до Вижниці, а звідти – додому! Додому, з грішми... Дуже скучив за жінкою своєю, Сидоре!

Пліт ковзав тихо, і Вончік мріяв під заспокійливий плескіт хвиль. На вигині річки він стрепенувся від мрій і швидко зрушив правилку. Пліт враз здригнувся, але потім знову спокійно поплив по все більш зеленішим хвилям. Вончік поглянув на небо. Високо, над горами, лив дощ – і звідси було видно, що це лютий дощ, справжня злива. Незабаром хвилі річки почали хвилюватися під ударами вітру, і бокораші мусили вдягнути сардаки; бо почався дрібний дощ.

– Хіба ж я не казав? – гукнув Сидір. – Ось і пішов дощ!

– Наче чарівник! – засміявся Вончік; хотів додати ще щось, але пліт, що стрибав, як кінь у галопі, не дав йому часу, бо на наступному вигині треба було дуже вправно тримати правилку.

Пішов справжній дощ. Усе довкілля перетворилося на нескінченну павутину води, через яку ледь було видно за десять кроків. Хвилі річки, що їх дощ бив і піднімав шалено, мочили ноги по щиколотки. Через якийсь час по воді пливли уламки дерев, навіть цілі стовбури, що вдарились об пліт.

– Чи не причалити? – крикнув Сидір.

– Ні! Йдемо далі! – заричав Вончік. – Тут береги надто високі! Може, нижче по течії!

– Дії, коню! Дії, чорт забирай! Дії, вороний мій! – вигукував хлопець, підстрибуючи й підбадьорюючи. Вончік розреготався:

– Впадеш у воду, мой!

– Лихе не гине... – відповів йому Сидір.

Чим ближче підходили до Чернівців, тим більше вщухав дощ, аж поки він не перетворився на дрібну мжичку, що обіцяла тривати днями. Вончік і Сидір відмовилися від думки витягнути пліт на берег, тож продовжили дорогу крізь дощ.

Раптом пліт застряг, і гуцули мусили майже дві години працювати, щоби знову його зрушити.

Ріка все прибувала, з шаленим ревом розливаючись по полях.

Вода підіймалася аж до верхівок верб уздовж берегів і загрожувала хатам. Хвилі жовтіли й несли пліт усе спокійніше, бо течія повільнішала на вході на рівнину.

Та й тут ріка ховала чимало небезпек – вирви, гравій, об який міг ударитись пліт, і зрадливі береги, сховані під водою. А ще – різний непотріб, що хвилі приносили назустріч.

– Мабуть, у Вижниці була страшна повінь, – промовив Вончік, мацаючи торбинку з гілочкою василька, подаровану Іриною, і хрестячись. – Не здивуюся, коли хвилі незабаром принесуть і трупи. Борони нас Боже від води й від вогню.

– Амінь...

Коли дісталися до Чернівців, уже смеркало. Мжичка згусла, й обидва бокораші змарнували ще зо три години, аби витягти пліт на берег. Прикріпивши його канатами до стовпа, пішли до каси лісопильні, де їм заплатили за останні два тижні сплаву. Вончік і Сидір саме ховали гроші до поясних гаманців, коли ззовні долинув крик, що аж підхопив на ноги писарів:

– Вода рве плоти, мо-о-й!

Вончік і Сидір вибігли до берега. У світлі, блідому, як сніг, від прожектора вони побачили, що ріка піднялася ще на пів метра й ось-ось мала вирвати всі плоти, пришвартовані до берега. Як і передчував Вончік, Прут ніс тепер і трупи – худобу, свиней, овець і навіть коня.

Раптом з'явився сарай, який хвилі підкидали, наче велетенську потвору, і гнали прямо на пліт гуцулів. Сидір кинувся у воду, та Вончік схопив його за рукав кожуха й утримав, гукаючи крізь рев хвиль:

– Збожеволів? Хочеш, щоб тебе закрутили вирви? До чорта той пліт! Ми жодним способом не відвернемо сарай!

– Ні, відвернемо! Я спробую відштовхнути його багром, коли наблизиться... – і, перш ніж Вончік устиг щось відповісти, Сидір вирвався та, схопивши багор, стрибнув на колоди.

– Сидоре! – заревів Вончік крізь гуркіт хвиль.

Хлопець махнув рукою і ясно всміхнувся у світлі прожектора, що падав на нього. Впершись ногами, він приготувався відштовхнути багром громаду дощок, яка, потрапивши в повільніший плин ріки, насувалася поволі, проте загрозливо, мов хижа звірюка. Вончік зціпив кулаки й дивився, не дихаючи. Чиновники й кілька робітників також завмерли в напрузі.

Вончік знову намацав торбинку з васильком від Ірини й трохи заспокоївся.

«Сидір у таких справах страх який спритний...»

До сараю лишалося якихось три-чотири метри, коли прожектор раптом згас. Почулося кілька криків. Серце

Вончіка стиснулося крижаним жахом. Чорна п'ятьма впала на все, і ревіння води заглушило людські голоси. Хтось метушився, готуючись підпалити ракету. І ось пролунав страшний гуркіт з ріки – наче обвал скель, такий потужний був той звук. Потім знову – тільки рев хвиль.

Нарешті ракета освітила берег. У її тріпотливому світлі Вончік побачив велетенське скупчення дощок на плоті. Сидора не було ніде.

Коли прожектор полагодили, кілька робітників разом із Вончіком видерлися на пліт і почали розбирати завали. Там лежав Сидір – з розтрощеною головою, закривавлений, із посмішкою-запитанням на восковому обличчі. Спокійно дивився у вічність.

Тіло віднесли до складу фабрики. Вончік поставив каванчик біля його скроні та, забравши гаманець з грішми з пояса небіжчика, поцілував його в чоло й вийшов під дощ. Знав: у Сидора не було нікого, окрім коханки. Думаючи віднести їй гроші, він поволі рушив, з непокритою головою – капелюха втратив у метушні на плоті, – вулицею Кучурів-Великий, де дізнався, що живе його кохана.

Хоч було вже далеко за північ, та в її вікні ще світилося. Вончік зрадів.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

МЕРТВІ – З МЕРТВИМИ, А ЖИВІ – З ЖИВИМИ...

Гуцул упав з ніг від втоми, інакше й не скажеш! Дощ розмочив йому кептаря, промочив чоботи, а холод пробрав аж до серця. Сівши на край ліжка, Вончік озирнувся навколо. Він був у маленькій кімнатці, убого умебльованій та освітленій електричною лампою, загорнутою в рожевий папір.

На столі лежали рештки їжі та пляшки з вином. На ліжку – коханка Сидора. На стільцях – один, на ім'я Юску та фарбована жінка.

Господиня швидко промовила до Вончіка:

– Що трапилося? Хочеш щос передати від Сидора? Чому він не прийшов, га?

– Він... він... не міг прийти... пробурмотів гуцул. Сидір... Сидір... і почав плакати.

– О, комедія! Позіхнув Юску. – Мареню, дивись як він плаче!

Аня, коханка Сидора, піднялася на лікті:

– Що трапилося, мой? Говори!

– Сидір помер... – нарешті спромігся промовити Вончік і розповів, як все сталося, потім віддав їй гроші померлого.

Аня взяла гаманець і жадібно відкрила його.

– Скільки? – спитав Юску.

– Та яке тобі діло? – кинулася вона на нього і впустила гаманець собі за пазуху. Через деякий час сказала:

– Ну, що сталося то сталося, що подієш... Мертві з мертвими, а живі з живими, ні? Як тебе звати?

– Вончік...

– Гуцул, як Сидір, так? Ну, Юску, подай йому чарку. Бери та їж, ти, мабуть, голодний... Ну ж бо, не соромся... – сказала і знову лягла в ліжко.

Вончік випив величезний ковток вина. Він не міг багато їсти. Але пив багато. Однак не швидко сп'янів, тому зміг уважно оглянути Аню та її друзів, які, заціпенівши, обійнялися та говорили ганебні речі. Аня розлютилася, що Вончік ще не спить. Коли він на мить вийшов на подвір'я, вона налила йому в напій трохи горілки.

– Давай вип'ємо разом, гуцуле! – сказала йому жінка, коли він повернувся.

«Краще бути п'яним», – подумав, і не заперечив, коли Юску підсунув йому ще один келих вина, ані коли Аня потягнула його за собою.

«О цій годині я мав би бути у Вижниці», – стривожився Вончік і встав з лавки, на якій лежав, але захитався і мусив знову сісти. Повільно, повільно він приходив до тями, з жахом згадуючи все, що пережив попереднього вечора та ночі: смерть Сидора, кімнату на вулиці Кучіурул-Маре, вечірку, ту жінку, згаслу лампу, стогони Юски та Марені... простяг руку за пояс, де тримав гаманець з грошима, заробленими за стільки тижнів важкої праці, і ледь не закричав, бо він зник. Вончік пам'ятав, що відчував, як Аня, шукала його обережними пальцями, перш ніж заснути. Цей удар вигнав останні пари сп'яніння та нещадний відчай охопив його. Тепер він не міг повернутися до Янки. Вона б образила його, плюнула б на нього і відвернулася б від нього. І мала б правду. «Боже, як я міг дозволити так себе обдурити?» – скаржився чоловік, з огидою стискаючи кулаки.

На мить він подумав звернутися до поліції, але передумав: не було сенсу; він знав, що повія все заперечуватиме, і до того ж він сам може потрапити в халепу.

Сезон плотів добігав кінця, тому Вончік з насупленим поглядом думав про можливості заробітку. Зрештою, він дійшов висновку, що єдине, що залишалося зробити, це зв'язатися з Олініком, ватажком контрабандистів у Вижниці, який навіть одного разу надіслав йому запрошення, що йому потрібен надійний, хоробрий і сильний чоловік.

Зітхнувши, Вончік повільно вирушив до станції. Тільки перед прилавком він згадав, що в нього немає грошей. Скрегочучи зубами та лаючись, він пішов на фабрику, де позичив від одного з наглядців грошей на квиток до Вижниці. Коли увечері доїхав до міста з-під гір, пішов прямо до Олініка.

(Далі буде)

**З румунської переклав
Степан ТРАЙСТА**

Михайло Гафія ТРАЙСТА

БАРАБЕРИ

(Повість)

(Продовження з № 376)

Джордж вже не хотів бути Джорджем, ні Дьоком не хотів бути, бо він вже не малий, а Дьордієм Дьордьолюком, хоча в Борші, в бригаді лісорубів, якою керував мойсеянин Петро Тіміш, ніхто не знав його імені, але зате всі знали, що він засуджений там працювати, але не знали за що, а люди, коли не знають, то вигадують:

Сидить за крадіжку, пильнуйте, щоб не поцупив що-небудь...

Інші говорили, що сидить за бійку, а інші видумали, що пограбував магазин.

«Бійтесь Бога, люди! За такі діла саджають у тюрму» – заступався за нього старий Ботізан, з яким Дьорді спав у бараці, бо всі інші лісоруби були місцеві й увечері поверталися додому.

Ботізан колись був королівським лісником, любив ліс, як рідну домівку, якої в нього не було, і міг розказувати цілий день різні легенди про дерева, озера, скелі, печери та полонини.

– Котре найвище дерево? – запитав Дьордія.

– Думаю, що смерека, – відповів Дьорді.

– Осика вища за смереку, – посміхнувся Ботізан.

– Так, вища! – погодився Дьорді.

– А знаєш чому?

– Ні, але я впевнений, що ви розкажете, – посміхнувся Дьорді.

– Ну, як почав бесіду, то розкажу!

Коли Христос був засуджений на розп'яття, то Пілат виправив солдатів, аби знайшли дерево для хреста. Йдуть солдати, дивляться вліво, дивляться вправо, шукають дерево. От побачили смерековий ліс, підходять до смерек і питають:

– Матусі смереки, дайте нам свого дерева!..

– А навіщо вам потрібно дерева? – запитали смереки.

– Щоб розп'яти розбійника, – відповіли солдати.

– Як його звати? – поцікавились смереки

– Ісус із Назарету!

– Ісус із Назарету не розбійник, а Праведник Господній, не дамо вам дерева для його хреста, ідіть звідси.

Далі солдати пішли до дубового лісу, але дуби відказали, так само відказали й буки та граби. Тоді побачили вони осика, що стояла край лісу.

– Осико білява, дай нам дерева для хреста, і ти будеш стояти на горі Голгофі, і будеш височіти над всіма деревами!

– Насправді? – зраділа осика.

– Насправді! – запевнили її солдати.

– Тоді я згідна, – погодилася осика.

Солдати зрубали осика і зробили з неї хреста, на якому розп'яли Ісуса. І відтоді осика є найвищим деревом.

Вони сиділи вечорами і розмовляли про всяку всячину. Легенда про осика була останньою, яку розказав йому старий. Другого дня його перевели на сектор, бо вартовий захворів, а Дьорді відтоді зіставався самий вечорами, але скільки тих вечорів було, бо третього дня трапилось нещастя.

Коли піротехнік Поп прийшов до маленької будки, в якій знаходився динаміт, яким розбивали скелі для доріг, то побачив, що двері відкриті, колодка розбита, а два ящики динаміту зникли, мов їх і не було.

Кинув все, запряг коней, яких щойно розпріг, і погнав, як вихор, на сектор, бо зникнення двох ящиків динаміту – то не гра.

Зі сектора скоро прибули всі начальники, прибула й міліція та група військових і декілька секуристів.

– Хто тут був сторожем? – запитав один з міліціонерів.

– Дьордьолюк спить тут у бараку, – сказав котрийсь із лісорубів.

– Хто з вас Дьордьолюк? – запитав міліціонер.

– Я, – відповів Дьорді.

– І як ти пильнував динаміт, що вкрали з-під носа?

– Я не сторож, мені ніхто не казав наглядати карбуранцу.

– Он як, ти не сторож? – ніби здивувався міліціонер.

– Ні! – відповів Дьорді.

– І, певна річ, ти нічого не видів.
– Ні!
– І нічого не чув?
– Не чув! – відповів Дьорді.
– Ну, якщо не видів нічого, не чув нічого, може і забув, що видів та чув, тоді візьміть його, хай посидить трішки, може, пригадає собі щось, бо видно здалека, що бреше.

– Що ви? Я не брешу, і я не сторож, – виправдовувався Дьорді.

– Беріть його!

Два солдати кинулись до Дьорді, але в ту мить опинилися обидва на землі. Дьорді порозкидав їх, як мішки.

– Ану, дивись, на нього! – промовив міліціонер.

– Уважно! Він чемпіон з вільної боротьби, – сказав один зі секюристів.

– Ну зараз побачимо, що він за чемпіон? – сказав міліціонер опустивши руку до кобури з пістолетом.

Але в ту мить Дьорді кинувся поміж лісорубів, які стояли купкою, дивлячись на те, що відбувалось, а далі стрибнув через віз, на якому щойно прибув піротехнік Поп, і з кілька стрибків зник за баракком, а звідти у ліс, немов його і не було на світі.

– Стріляйте! – крикнув розлючений міліціонер.

Солдати, міліціонери та секюристи, дивились один на іншого і не розуміли в кого стріляти, адже перед ними стояла юрба лісорубів. Вони не чекали на такий поворот. Хто б міг подумати, що молодий лісоруб такий спритний...

– За мною! – крикнув міліціонер, з пістолетом в руці, і подався за Дьордієм у глибокий ліс.

Всі подалися за ним.

– Поділіться і прочешіть весь ліс! Побачите, стріляйте без жодного слова! – крикнув міліціонер.

Люди розсіялись по лісу...

Заглядали в кожну нору... в кожний барліг...

Не пропустили жодного куща...

Дьордьольюка наче прожерла земля.

Шукали до пообіддя, а коли починало сонце засв'ячувати, повернулись.

Але не всі.

Бракувало двох солдатів. Не повернулись.

Солдатів знайшли другого дня прив'язаних до бука власними ременями.

Хто їх прив'язав?..

Люди в чорних сардаках...

Був серед них і Дьордьольюк?..

Ні! Дьордьольюка не було...

А хто ті люди?..

Як напали на них?..

Чому не оборонялись?..

Навіть самі не знають, як трапилось...

Вони присіли трошки, хотіли закурити...

ЕПІЛОГ

Дьордія Дордьольюка секюрате шукало цілих два роки, але так і не знайшли...

Долучився до гнізда легіонерів «Чорні сардаки»?..

Застрілили його бійці секюратету?..

Живе десь в Румунії, під іншим іменем?..

Втік до Америки?..

Люди говорили по різному...

Кожен мав свій варіант.

«Мадам Боварі», тобто Марічка багато перестраждала через Карпатського Геркулеса, тобто Джорджа Дьордьольюка.

Її заарештували...

Допитували...

Катували...

Конфіскували все майно, яке мала в Сіреті.

Повернулась до рідного села...

До рідної хати...

До рідного цвинтаря, де лежала її рідня...

Де лежав Михайло Косован...

Де стояла порожня могила Дьордія Дьордьольюка...

Ой, радосте-молодосте,

Де-с ми-са заділа?

Полетіла в темний лісок,

Та на дуба сіла.

Полетіла через річку,

На келровум мості,

Та вернися, молодосте,

Подь до мене в гості.

Кінець

ДУХОВНІ ДЖЕРЕЛА

Володимир АНТОФІЙЧУК

СВЯТИЙ МИКОЛАЙ – ПОКРОВИТЕЛЬ ДОБРА Й МИЛОСЕРДЯ

Святий Миколай – одна з найшанованіших постатей у вселенській християнській традиції, а його день 6 (19) грудня упродовж століть сприймається як свято доброти, милосердя та щирої віри в чудо. Життєпис святиителя, оповитий історичними свідченнями й агіографічними оповідями, формує образ духовного ідеалу, глибоко вкоріненого в релігійній культурі багатьох народів.

Миколай народився близько 270 року в місті Патара у Малій Азії (нині територія Туреччини) в заможній та побожній родині. Уже в юності він виявляв виняткову чутливість до людського горя й прагнення допомагати ближнім. Після смерті батьків, за переданням, він роздав спадщину нужденним і присвятив себе служінню Богові. Ставши єпископом Міри Лікійської, Миколай набув слави як оборонець правди й справедливості, покровитель сиріт, подорожніх, мореплавців та всіх, хто потребував моральної підтримки. Давні житія наголошують на його безкорисливості, мужності у протистоянні неправді та готовності прийти на допомогу в найскладніших обставинах.

Після смерті святого (близько 345 року) його мощі вшанували як чудотворні. Саме віра в їхню силу сприяла стрімкому поширенню культу Миколая в християнському світі. Важливою подією стало перенесення мощів у 1087 році до Барі (Італія), що сприяло поєднанню східної та західної традицій їх шанування й зробило місто одним із центрів європейської Миколаївської культури.

Навколо особи святого сформувався значний корпус легенд, які відображають популярність Миколая й передають моральний зміст його служіння. Найвідоміша з них – розповідь про три золоті мішечки. У ній йдеться про збіднілого мешканця Міри, який мав трьох дочок, проте через убогість не спромігся на посаг для них.

Опинившись у безвиході, чоловік був готовий навіть віддати їх у нечесний промисел, щоб урятувати родину від голоду. Дізнавшись про це, Миколай тричі під покровом ночі підкидав до їхнього дому мішечок золота – кожний дівчині на посаг. Цей вчинок, здійснений таємно й без очікування винагороди, став класичним символом прихованої доброчинності й поклав початок європейській традиції нічних подарунків. В українській народній пам'яті цей сюжет відомий меншою мірою, проте його ідея допомагати так, щоби про це ніхто не знав, глибоко відлунує у вшануванні святого як доброго й безкорисливого благодійника.

Інша популярна легенда описує порятунок трьох невинно засуджених юнаків. За переданням, їх несправедливо звинуватили у злочині й засудили до смертної кари. Коли ката вже було покликано виконати вирок, святий Миколай з'явився на місці страти, зупинив меч і викрив фальсифікацію звинувачення. Це чудо сформувало стійке уявлення про Миколая як заступника в судових і життєвих кривдах, що в українській традиції сконцентрувалося у формулі «святий стоїть за правду».

Не менш відомою є легенда про чудо на морі. За нею, корабель із мандрівниками потрапив у сильну бурю і був приречений на загибель. Один із моряків у відчай звернувся до Святого Миколая по порятунок. Він, за переказами, утихомирив вітер, угамував хвилі й вивів корабель до безпечної гавані. У Мірі врятовані впізнали у єпископі того, хто з'явився їм серед бурі. Цей сюжет спричинив поширення культу Миколая серед моряків і подорожніх та особливого розголосу набув в українській морській традиції, зокрема в козацькому середовищі.

**Святий Миколай.
Українська ікона XVI ст.**

Сукупність цих легенд – порятунк від голоду, неправдивого суду та смертельної стихії – творить цілісний образ святого як утілення християнського милосердя, безстрашної боротьби за справедливість і готовності допомогти передусім тоді, коли людина наодинці опиняється перед небезпекою. Саме ці риси визначили центральне місце Святого Миколая в духовному житті українців, тому його постать набула шанобливого релігійного поклоніння і стала важливим етичним взірцем у народній моральній культурі.

Образ Святого Миколая упродовж століть формувалася як багатоаспектний символ благодійності, щедрості та жертвовної любові. У християнській культурі він, звичайно, уособлює історичну постать єпископа Міри Лікійської, а головне – стверджує моральний архетип людини, здатної діяти на благо інших без огляду на винагороду. Його приклад спонукає до критичного самоусвідомлення: а наскільки ми самі готові практикувати милосердя? Адже чудеса, пов'язані з іменем святого, у церковній традиції розглядаються не стільки як надприродні події, скільки як прояви глибокої внутрішньої етики, що може втілитися в житті кожного, хто чинить добро. Саме тому постать Святого Миколая нагадує про те, що справжнє щастя полягає не в отримуванні, а у здатності дарувати.

З прийняттям християнства за князя Володимира у 988 році культ Святого Миколая швидко став органічною частиною релігійного й культурного життя Київської Русі. Уже в XI столітті постають перші Миколаївські храми, а князі, бояри та мандрівні купці шанують його як покровителя дороги та справедливого заступника у випробуваннях. Особливо виразно культ Миколая проявився в козацьку добу, коли морські походи, ризик життя, непевність подорожей формували глибоке відчуття присутності небесного покровителя, образ якого перегукувався з відомими чудами, насамперед із розповіддю про порятунок корабля під час бурі. У такий спосіб агіографічна традиція природно інтегрувалася у світогляд українців, де Святий Миколай усвідомлюється охоронцем життя, правди та справедливості.

Свято 6 (19 грудня) в Україні має яскраво виражений родинний і духовний характер. Воно відкриває зимовий різдвяний цикл і виконує важливу виховну функцію. Напередодні, увечері 5 (18) грудня, діти пишуть листи

до Святого Миколая й кладуть їх під подушку. Наступного ранку вони шукають там подарунки – солодощі, фрукти, книжки чи іграшки. Ті, хто протягом року поведився не надто слухняно, можуть знайти символічну різочку чи паличку – ненасильницьке виховне нагадування про необхідність самовдосконалення. У цьому звичаї простежується відлуння легенди про три золоті мішечки: добро – нагорода за чесноту, а стриманість від зла – оберег від духовної шкоди.

Історично день Святого Миколая був тісно пов'язаний із практиками соціальної допомоги. Українці приносили подарунки до сиротинців, підтримували бідні родини, готували так звані «Миколайські обіди» для потребуючих. Сьогодні ця традиція продовжується у благодійних ініціативах, які організовують школи, парафії та громадські організації, підкреслюючи спадкоємність християнської культури милосердя.

Чудеса, відомі зі світової агіографічної традиції, у народній свідомості трансформувалися у комплекс образів, що стали основою українського шанування святого. Миколай постає як захисник подорожніх (мотив морського чуда), оборонець правди (перегук із легендою про врятованих невинних), покровитель бідних (розвиток мотиву прихованої милостині), дарувальник добробуту й миру в хаті (символічне узагальнення його пастирського служіння). Цю присутність

Миколая у життєвому досвіді українців яскраво перепадає народна пареміологія: «Святий Миколай, на всяк час помагай», «Святий Миколай, нам бідним хліба дай», «Хто Миколая шанує, тому він руку подає». У цих висловах зосереджено віру в постійну, хоч і непоказну, опіку святого над людьми.

Свято Миколая в українській традиції позначене важливою педагогічною функцією. Воно формує в дітей чесність, вдячність, уміння співчувати й підтримувати іншого, а в дорослих зміцнює почуття моральної відповідальності та готовність до благодійності. Святий Миколай у народному розумінні – це не вигаданий казковий персонаж, а втілення християнської справедливості, щедра й послідовна присутність добра, яке здатне змінити людську долю.

Святий Миколай.
Українська ікона XVII ст.

35 років діяльності СУР та День української мови

– урочисті заходи пройшли в Палаці Парламенту –

